

ODÓ HURTADO

Vendaval

Edició a cura de Francesc Foguet i Boreu

Inèdits, 1

PUNCTUM

Vendaval

ODÓ HURTADO

Vendaval

Edició a cura de Francesc Foguet i Boreu

Inèdits, 1

PUNCTUM

Lleida, 2014

La col·lecció «Inèdits» és una iniciativa
del Grup de Recerca en Arts Escèniques
de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Primera edició: maig de 2014

© 2014, dels textos, els seu autors

© 2014, d'aquesta edició, Punctum & GRAE

Reservats tots els drets

Dissenyat i compost per Quadrati

Impress per Arts Gràfiques Bobalà

Enquadernat per Enquadernacions Prats XXI

ISBN: 978-84-941987-5-5

DIPÒSIT LEGAL: L-935-2014

Taula

Pòrtic, Francesc Foguet i Boreu 7

Nota sobre l'edició 19

VENDAVAL

Acte primer 23

Acte segon 43

Acte tercer 61

Annex. Crítiques de l'estrena de Vendaval

1 «*Vendaval*, del autor catalán Odón Hurtado, por Ema Alonso», Armando de María y Campos (*Novedades*, 1958) 79

2 «Odó Hurtado estrena el drama *Vendaval*», Manuel Alcàntara Gusart (*Pont Blau*, 1958) 83

3 «*Vendaval*» (*Veü Catalana*, 1958) 87

4 «Teatre català a Mèxic», R. (*Ressorgiment*, 1958) 91

Pòrtic

La incorporació d'Odó Hurtado i Martí (Barcelona, 1902–1965) a les lletres catalanes fou tardana i fulgurant.¹ Res no feia preveure que el fill mitjà del prestigiós advocat i polític Amadeu Hurtado es convertís, en molt poc temps, en un novel·lista i en un dramaturg prometedors. La seva vocació literària es desvetllà en les condicions difícils de l'exili mexicà, en què, per necessitat, hagué d'assumir unes primeres feines que estaven vinculades al món del llibre i de l'edició. Si aquesta contingència li degué permetre de formar-se com a escriptor, cal convenir que, sense un bagatge i unes facultats que el dotaven per a ser-ne, difícilment hauria pogut fer-se un nom amb una obra tan sòlida en tot just vint anys de consagració a la literatura.

Com el seu pare, Odó Hurtado estudià la carrera de Dret a la Universitat de Barcelona i, durant la República, exercí d'advocat i esdevingué un dels dirigents barcelonins d'Acció Catalana. Per aquesta formació política, fou escollit regidor —i fins arribà a ser tinent d'alcalde— de l'Ajuntament de Barcelona en les eleccions de 1931 i 1934.² Com a regidor de Proveïments, fou detingut pels Fets d'Octubre de 1934, juntament amb Lluís Companys, president de la Generalitat, i Carles Pi i Sunyer, alcalde de la capital catalana, entre d'altres. Arran de la guerra i la revolució, s'exilià, el 1937, a París i,

1 Sobre Odó Hurtado, vegeu Domènec Guansé, *Abans d'ara. Retrats literaris* (Barcelona: Proa, 1966), 240–241; Vicenç Riera Llorca, *Nou obstinats* (Barcelona: Selecta, 1971), 59–82; ídem, *Els exiliats catalans a Mèxic* (Barcelona: Curial, 1994), 195–199, i Joana Hurtado i Matheu, «El teatre inèdit d'Odó Hurtado», *Serra d'Or* 520 (abril 2003): 80–86.

2 A *Quaranta anys d'advocat*, Amadeu Hurtado fa constar la seva satisfacció pel fet d'haver signat, com a degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona, l'ingrés a l'entitat del seu fill Odó l'any 1923, i, en canvi, lamenta que, contra el seu consell, es presentés com a candidat d'Acció Catalana en les eleccions municipals de 1934. Vegeu Amadeu Hurtado, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps, 1894–1936* (Barcelona: Edicions 62, 2011), 449 i 808–809.

el 1939, a Mèxic. Inicialment, treballà com a dependent de la llibreria Misrachi i féu també traduccions; després, fou subdirector del Banco de la Propiedad, fundat i dirigit per Joan Casanellas Ibars; entre 1949 i 1953, exercí de secretari del consell d'administració de l'editorial Hermes, i, finalment, creà, amb Jaume Ribes, una fàbrica de productes de plàstic.

Un cop ben establert a Mèxic, Odó Hurtado integrà el grup de la *high life* de l'exili català que es guanyà una bona posició econòmica en la societat d'acollida.³ Durant els primers anys, tot i que hi mostrà interès, no s'implicà gaire en les activitats politicoculturals que es promovien des de l'Orfeó Català. Posteriorment, hi col·laborà de manera ocasional (hi féu alguna conferència) i fou tresorer del Consell Català de Cultura, un organisme que tenia la seu a l'entitat orfeonística i que dirigia Pere Bosch i Gimpera.⁴ Tot i que el seu nom no gaudí d'una projecció pública gaire destacada en els primers anys de l'exili, consta com un dels assistents al banquet que Dalmau Costa oferí als membres de la delegació francesa que participaven en la segona conferència de la UNESCO celebrada a Mèxic el 1947.⁵ A més de col·laborar més o menys esporàdicament a les publicacions *El Poble Català* (1941) i *Pont Blau* (1952–1963), editades a Mèxic, també fou membre del jurat del premi de teatre Àngel Guimerà, instituit amb el mecenatge de l'actriu Emma Alonso, en les edicions de 1956 i 1957.⁶

Com a escriptor, Odó Hurtado publicà els primers contes amb el pseudònim de «Josep Palau» a la revista *Síntesis*, patrocinada pel Banco de la Propiedad. Des del 1952, col·laborà amb diversos contes a *Pont Blau*, dirigida pel seu amic Vicenç Riera i Llorca.⁷ El 1955 donà a conèixer el primer lli-

3 Llorca, *Els exiliats catalans a Mèxic*, 196.

4 *Ibidem*, 197.

5 Joan Sauret, *L'exili polític català* (Barcelona: Aymà, 1979), 285–286.

6 Llorca, *Els exiliats catalans a Mèxic*, 137.

7 Quan tornà a Barcelona per instal·lar-s'hi definitivament, el 1965, Hurtado es proposà d'editar, amb el títol de *Contes de «Pont Blau»*, la narrativa breu que havia publicat en aquesta revista, però la seva mort pre-

bre: *Unes quantes dones* (Xaloc, 1955, premi Narcís Oller dels Jocs Florals de la Llengua Catalana de 1954), un recull de contes —alguns dels quals apareguts a *Pont Blau*— il·lustrat per Josep Maria Giménez-Botey, Joan Giménez Giménez i Tisner. Amb *Unes quantes dones*, s'inaugurava la sèrie literària de l'editorial Xaloc creada pel grup de *Pont Blau*. Tres anys més tard, va aparèixer, en el mateix segell, la seva primera novel·la: *L'Araceli Bru* (Xaloc, 1958; premi Fastenrath dels Jocs Florals de la Llengua Catalana de 1957). A partir de 1958, totes les seves novel·les ja s'editaren a Barcelona: *Es té o no es té* (Selecta, 1958, finalista al Joanot Martorell de 1957), *Un mite* (Albertí, 1959), *La condemna* (Selecta, 1962) i *Desarrelats* (Selecta, 1963, finalista al premi Sant Jordi de 1962). Com resumí Rafael Tasis, que no s'estigué de remarcar la importància del rerefons barceloní de les novel·les d'Hurtado, es tractava d'«una producció narrativa que encaixa amb perfectes drets dins el marc de l'actual novel·la, que té una novetat d'ambients, de personatges, de diàlegs, compatible amb un valor de testimoni permanent d'una època que l'autor hagué de viure».⁸

Si en la narrativa, moderna i desinhibida, d'una subtil penetració psicològica en la caracterització dels personatges femenins, Odó Hurtado hauria pogut contribuir a crear a la manera de Somerset Maugham un públic lector majoritari,⁹ les seves peces dramàtiques no tingueren pas la mateixa sort, atès que cap de les tres obres va ser publicada i només la primera va gaudir dels honors de l'estrena: *Vendaval* (1958); *Sinceritat* (circa 1963) i *Les dues ombres de l'Elvira* (circa 1963).¹⁰ Totes tres peces tracten conflictes sentimentals que posen en joc els valors burgesos i la moral que els sustenta per mitjà d'un acte d'afirmació d'unes dones —Isabel a *Vendaval*, Remei

matura, el juliol d'aquell mateix any, avortà el projecte. Vegeu Llorca, *Els exiliats catalans a Mèxic*, 196.

8 Rafael Tasis, «Odó Hurtado (1902–1965)», *Serra d'Or* 11 (nov. 1965): 61.

9 Guansé, *Abans d'ara*, 240–241.

10 Vegeu Hurtado, «El teatre inèdit d'Odó Hurtado», especialment les pp. 83–86.

a *Sinceritat* i Elvira a *Les dues ombres d'Elvira*— que els qüestionen o els transgredeixen i, d'aquesta manera, en revelen el fons de violència, hipocresia i cinisme que encobreixen. Com veurem amb més detall tot seguit, *Vendaval* ho fa en el context convuls dels darrers dies de la guerra i els primers de la immediata postguerra, el 1939; en canvi, *Sinceritat* i *Les dues ombres d'Elvira*, més imprecises en la concreció temporal, se situen en l'«època actual», és a dir, als primers anys seixanta.

Amb tocs de sàtira, la comèdia *Sinceritat* exposa l'ambició d'un constructor, Pere Pujol, que, del no res, ha creat una gran empresa i s'ha convertit en un «nou ric» descarat i impetuós, capaç de fer el que sigui per ampliar el negoci. La fortuna aconseguida ha malavesat la dona, Elvira, que només es preocupa de les aparences i les superfluïtats més ridícules, i la filla, Remei, que ha crescut envoltada d'opulència i fatuïtat, però sense l'afecte natural dels pares. Quan va a la universitat, Remei fa la coneixença d'un jove idealista que li obre els ulls fins al punt que, en un acte de rebellia, la filla consentida de Pere Pujol decideix sincerar-se amb ella mateixa i els seus pares i renunciar al món fals i hipòcrita en què ha viscut.

Molt més cenyida, *Les dues ombres de l'Elvira* escenifica, de manera força literal, el pinyol del conte homònim publicat a *Unes quantes dones*, la revelació de la doble vida d'Elvira la nit mateix del seu enterrament.¹¹ A diferència del relat, el to

11 El conte «Les dues ombres de l'Elvira» narra la descoberta impactant que fa Maurici Clarançó, marquès de Montoliu, el mateix dia del sepeli de la seva dona Elvira: la marquesa, bella i molt més jove, mantenia una relació secreta amb l'arquitecte Xavier Borrell. Davant de la sospita del suïcidi, Borrell es presenta d'una manera inesperada a casa del marquès la nit de l'enterrament per saber la naturalesa de la mort i li revela l'apassionada relació que va viure amb Elvira. El marquès sent remordiments per haver desatès la seva jove esposa i no haver gaudit prou de la felicitat i el plaer que podia oferir-li. Elvira admirava el seu marit, tot i la creixent indiferència d'ell, que, en deixar d'estimar-la, la dugué a renèixer de nou en l'amor cap al jove arquitecte. Un cop morta, a l'amant li quedarà l'ombra transparent i neta de l'Elvira enamorada, mentre que al marit, tot el contrari. Vegeu Odó Hurtado, *Unes quantes dones* (Mèxic: Xaloc, 1955), 213–243.

directe del diàleg atenua les tribulacions mòrbides de Maurici Clarançó, a causa de la mort aparentment accidental de la seva dona, i atorga més força dramàtica a les confidències de Xavier Borrell, l'amant, que fa conèixer al marquès «una altra Elvira» completament desconeguda. Així mateix, subratlla el patetisme de l'autoconfessió del mateix Maurici Clarançó, que fa emergir una Elvira elegant i intel·ligent, però dòcil, sense caràcter, freda, als antípodes de la que havia descrit l'amant, i que manifesta la gelosia visceral pel fet de no haver pogut gaudir de l'«autèntica» Elvira. En el final obert, plana el dubte raonable sobre el suïcidi, per por o per indecisió, de la malaguanyada Elvira.

Estrenada el 4 de setembre de 1958, *Vendaval* va despertar moltes expectatives en la comunitat catalana que estava vinculada a l'Orfeó Català, l'entitat que va organitzar-ne les representacions. D'entrada, perquè era la primera obra teatral que es basava explícitament en la guerra i la revolució de 1936-1939. Però també perquè anava avalada pels cenacles més influents que es movien a l'entorn de l'Orfeó Català i perquè l'estrena fou preparada a consciència: se'n programaren tres sessions dedicades a fer conèixer l'obra i, de passada, donar una embranzida a la represa de les representacions i destinar els guanys a l'adaptació i agençament d'una sala pròpia al seu local de Bolívar, 31, per dedicar-la al conreu del teatre català.

A la primavera de 1958, Odó Hurtado va llegir el text davant d'un grup d'amics reunits a casa del matrimoni Dalmau Costa i Emma Alonso.¹² *Vendaval* va interessar molt al selecte auditori que, un cop acabada la lectura, discutí apassionadament i diversa sobre el tema i les conclusions que exposava, però coincidí a considerar la peça un drama «ben construït, viu» que calia dur a l'escena.¹³ Des del primer moment, es va

12 «S'estrenarà aviat un drama d'Odó Hurtado», *Pont Blau* 67 (maig 1958): 173.

13 *Ibidem*.

disposar de les figures més rellevants de l'Agrupació Catalana d'Art Dramàtic de l'Orfeó Català, amb Emma Alonso al capdavant, i de destacades personalitats del teatre professional mexicà, com ara Xavier Massé. Al maig de 1958, ja començaren els assaigs per poder estrenar el text el 4 de setembre i oferir-ne dues representacions més el 6 i el 7 del mateix mes, totes a la sala Trianón (entre Hamburgo i Génova) de Mèxic DF.¹⁴ Els esforços esmerçats en la iniciativa es coronaren amb un èxit de públic i de crítica.¹⁵

A més dels actors Emma Alonso i Xavier Massé, que assumien els papers principals d'Isabel i Eusebi respectivament, completaven el repartiment els intèrprets de l'Agrupació Catalana d'Art Dramàtic: Rosa Maria Alonso de Carramiñana (Roser), Martí Rouret (Robert), Mercè Escofet d'Agudé, que hi debutava (Teresina), i Josep Ferrer (Rafa).¹⁶ La direcció fou assumida per Josep Maria Camps Regàs i l'escenografia per Esteve Marco.¹⁷ Una nota significativa del programa de mà advertia d'un altre personatge omnipresent: «A la llista de personatges falta el més important. No hi és comprès perquè no surt a les taules. És la guerra civil. Ella motiva i deforma les reaccions dels personatges. Està present en les paraules de tots. És ella qui, d'una gent senzilla, vulgar, com tothom, en fa personatges d'excepció. Figures de drama».

Efectivament, l'acció de *Vendaval* se situa en la rereguarda barcelonina el gener de 1939, quan les tropes franquistes bombardegen la ciutat i estan a punt d'entrar-hi. Isabel, una

14 Com advertia també el programa de mà, el teatre Trianón (209 butaques) havia estat cedit «gentilment» per Cèsar Balsa, un reconegut promotor turístic barceloní establert a Mèxic.

15 Al cap d'uns anys, traduïda al castellà per la poeta Núria Parés i dirigida per Simó Armengol, *Vendaval* es representà, del 13 al 19 de maig de 1963, al teatre del Periodista (la funció del 16 fou dedicada a l'Orfeó Català). La premsa mexicana elogià l'obra i destacà el fet que tractés el tema de les tràgiques conseqüències de la guerra.

16 A última hora fou substituït per Víctor Manuel Basurto.

17 Ramon Palazon feu d'apuntador.

dona burgesa casada i afillada amb Eusebi, un industrial que lluita amb els feixistes, s'ha ajuntat durant el trienni bèl·lic amb Robert, un flamant coronel republicà que participa en la resistència desesperada de la capital catalana. La dimensió del conflicte és, si més no, doble. D'una banda, Isabel ha de triar entre tornar al clos burgès i refer la vida amb el marit per salvar-se del marasme de la desfeta o, per contra, fugir amb Robert i prendre el camí de l'exili per tal d'iniciar una nova vida. De l'altra, ha d'escollir també entre l'amor obligació (Eusebi), com a esposa resignada, i l'amor veritable (Robert), alliberat de tabús i de convencions burgeses, com a amant i dona lliure. Amb una punta de melodramatisme i algunes relliscades d'inversemblança més o menys explicables, les situacions realistes plantejades per Hurtado posen l'èmfasi en l'efecte devastador de la guerra que trasbalsen d'arrel les vides dels personatges i, en concret, en la dificultat de l'heroïna d'escapar d'un final tràgic que esdevé, alhora, un acte d'afirmació i d'autoimmolació. Com recollia Artur Bladé i Desumvila, exiliat també a Mèxic DF, el públic captà de seguida que «la tesi» de *Vendaval* era aquesta: «Pel que m'han dit, l'obra és ben intencionada ja que tendeix a mostrar que la guerra —la nostra— va ser nefasta a tothom —àdhuc als qui van guanyar-la».¹⁸

En la hipotètica i virtual joventut dels personatges de *Vendaval* no costa gaire d'endevinar-hi la Barcelona de la rutilant *belle époque* i els primers anys trenta que Odó Hurtado evoca a *L'Araceli Bru* i a *Es té o no es té*. Els conflictes sentimentals que reflecteixen les històries d'aquestes dues novel·les porten al límit allò permès pel decòrum social i la moral establertes, fins a l'extrem que patiren el rigor de la censura franquista, obsessionada com estava amb tot allò que transgredís la moralitat i la religió més ortodoxes. Perquè les vivències dels

18 Carta d'Artur Bladé a Rafael Tasis, datada a Mèxic DF, el 28 de setembre de 1958. Fons Rafael Tasis de la Biblioteca d'Humanitats de la Universitat Autònoma de Barcelona.

seus personatges qüestionen les convencions socials, les reputacions admeses, el sentit de l'amor o el rigor de la institució matrimonial i, en contrapartida, erigeixen la llibertat de tria com una derivació lògica dels vincles sentimentals.

Els joves burgesos o de professions liberals de la Barcelona d'entreguerres, que esdevenen protagonistes de la novellística d'Hurtado, viuen unes vides centrifugades per les relacions amoroses. Són, de fet, de la mateixa generació que Isabel i Robert de *Vendaval*, tot i que aquests darrers —amb 28 i 37 anys respectivament— ja han fet el pas a la maduresa. A més, alliberades de tabús i restriccions, les dones que fa aparèixer en la seva novellística —l'Araceli de l'obra homònima o la Mònica d'*Es té o no es té*— juguen un rol d'una gran modernitat en els afers sentimentals i vitals, ja que són capaces de decidir per elles mateixes. Com la Isabel de *Vendaval*, heroïna que lluita per l'amor i és derrotada per la barbàrie.

Les insatisfetes i dubitatives protagonistes femenines de les novel·les d'Hurtado, de filiació netament burgesa, es veuen obligades a escollir entre l'amor passió, romàntic, prohibit, i l'amor calmat, pragmàtic i acceptat socialment. L'esfondrada de l'amor en el si del matrimoni esdevé un leitmotiv a *Un mite*, que narra el desengany de l'actriu Pilar Blajot quan preten consagrar-se a l'«ideal de l'amor»: abandona els escenaris després dels primers fracassos i, com si fos un sacrifici heroic i sensacional, es refugia en l'amor passió que, un cop fet costum i finalment desil·lusió, només pot salvar la represa de l'aventura teatral. A diferència de la Isabel de *Vendaval*, que es rebella tràgicament contra la imposició patriarcal i el jou del matrimoni, les heroïnes de les darreres novel·les d'Hurtado accepten el retorn abnegat a la llar conjugal, després de renunciar a l'aventura, a manera d'assumpció forçada de la culpa per haver transgredit el decòrum moral. A *La condemna*, Núria s'atreveix de jove a ser feliç al marge de les convencions burgeses establertes, però, al cap d'uns quants anys, més madura, ha de fer front al retorn inexorable del passat «llicencios», que la predestina a una incerta desfeta moral.

Muntatis mutandis, la Teresa de *Desarrelats*, una senyora desvagada de sa casa, veu com el plàcid, ordenat i tediós món burgès de la postguerra és sotraguejat per la tornada de l'Eladi, un exiliat per al qual havia sentit, en plena adolescència, un enamorament ingenu i innocent. Tanmateix, arrelada al món de la renúncia i la moralitat asfixiants, es mostra incapaç d'acollir-se a l'última oportunitat que li atorga la vida per ser ella mateixa. Paral·lelament, en la Barcelona de final dels cinquanta, el retorn de l'Eladi suposa el reviscolament de la il·lusió col·lectiva i el deler de viure d'abans de la derrota de 1939, i, al mateix temps, per bé que de manera subliminal, la denúncia de la hipocresia de les resclosides convencions sociomorals de les classes benestants barcelonines i del col·laboracionisme dels sectors burgesos catalans amb el règim franquista. A més a més, s'hi exposa el desarrelament provocat per l'exili i les indecisions de la tornada definitiva a un país delmat que encara no era lliure.

Això no obstant, si en les novel·les els contextos històrics —la Guerra i la Revolució de 1936–1939, la Segona Guerra Mundial, la Postguerra— són un mer teló de fons que només emergeix de tant en tant, perquè allò que interessa és sobretot la peripècia psicològica i moral dels personatges, a *Vendaval* l'impacte del trienni bèl·lic i revolucionari és determinant: s'endú d'una ventada el món en què havia crescut la classe burgesa —de nissaga o sobrevinguda— i en fa trasbalsar tot l'univers moral. La Barcelona de *Vendaval* és la d'una ciutat transformada completament per una guerra que no deixa indiferent a ningú. L'actitud dels seus personatges està condicionada en profunditat, més enllà del decòrum social, per la conjuntura que els toca de viure i que s'endú sense remissió les seves vides.

D'altra banda, una altra de les característiques de les obres d'Odó Hurtado que retrobem a *Vendaval* és l'habilitat a l'hora de definir els personatges femenins i de treure'n punta de la psicologia. Aquesta habilitat ja es va fer evident des del primer llibre, el recull *Unes quantes dones*, en què els personatges cen-

trals de tots els contes són dones. Com en les seves novel·les, bona part de les protagonistes femenines pertanyen als cercles de l'alta societat, de la burgesia o de les professions liberals de la ciutat de Barcelona o de Mèxic. Són dones modernes, obertes, liberals i, la majoria, insatisfetes amb l'amor costum a què aboca el matrimoni al llarg dels anys o amb l'ideal que s'havien fet abans de convertir-se en esposes d'hommes que mai no corresponen a allò que n'esperaven. De grat o no tant, en termes generals, esdevenen el centre d'històries sentimentals furtives i de relacions adulterines més o menys consumades, de vegades amb un punt de morbidesa o de culpabilitat, que sovint atempten contra el decòrum o, si més no, hi flirtegen. En plena maduresa, se senten impel·lides a plantejar-se el dilema moral de sotmetre's al rol domèstic que els confereix el clos social o a allò que els dicta la voluntat o el desig d'alliberar-se'n o de transgredir-lo. Malgrat tot, al cap i a la fi, en termes d'honestedat, no arriba mai la sang al riu, a diferència de *Vendaval*. Com a màxim, es desemmascara, amb intenció discretament satírica, el món d'hipocresies i d'aparències en què viuen aquestes dones belles i riques, socialment privilegiades, o s'arriba a consumir l'adulteri com un fet natural en una classe que viu civilitzadament de la doble moral.¹⁹

Com a *El milicià romàntic* (1938), de Ferran Soldevila, la relació sentimental entre Isabel i Robert de *Vendaval* és possible no únicament perquè la guerra i la revolució han esborrat de cop les rígides fronteres interclassistes, sinó també

19 Semblantment a les seves novel·les, la qüestió sexual és present a *Unes quantes dones* de manera directa o indirecta (un dels seus contes més atrevits i més irònics tracta de la vida d'una jove prostituta del barri de Gràcia, amant de les sardanes, que s'enamora d'un descendent de l'aristocràcia barcelonina). Val a dir que, tot i les prevencions expressades pel mateix autor en el pròleg del volum, és obvi que alguns dels contes tenen com a tènue teló de fons l'exili català a Mèxic, sobretot el d'un sector que havia aconseguit un bon estatus social, una situació econòmica folgada, en el país d'acollida i que, a tot estirar, sentia la fiblada de l'enyorament o del pas del temps.

perquè, en una exacerbació de la modernitat d'entregueres, n'han neutralitzat els engavanyaments morals.²⁰ No fa estrany que, tenint en compte l'atreuiment amb què és tractat el «cas» d'Isabel, en què no s'amaga l'atracció sexual entre els dos amants, una part del públic exiliat en fes escarafalls per la seva presumpta «immoralitat». A propòsit d'això, en una carta a Artur Bladé i Desumvila, datada a Barcelona el 12 d'octubre de 1958, Rafael Tasis li comentava que l'autor de *Vendaval* tenia tendència «a exposar zones un xic escabroses de l'activitat humana, però que la societat hipòcrita i censurada de Barcelona se n'escandalitzi ja ho comprenc; no pas la dels exiliats, oficialment esquerrans i oberts a la comprensió, de Mèxic».²¹ Lluny de qualsevol mena de xaronisme i molt en sintonia amb la modernitat de la seva narrativa, *Vendaval* té la gosadia d'abordar, des de l'òptica dels vençuts, les conseqüències catastròfiques de la guerra, vives encara en la memòria dels exiliats.²² Ben rebuda per la crítica de la diàspora,²³ la peça d'Odó Hurtado és una mostra excellent d'allò que, amb intensitats i gradacions diferents, caracteritza el conjunt de la seva obra literària: la capacitat de transgredir, subtilment, els límits de la moral establerta.

Francesc Foguet i Boreu
Bellaterra, 1 d'abril de 2014

20 Vegeu Francesc Foguet i Enric Pujol, «*El milicià romàntic* (1938), de Ferran Soldevila. Presentació i edició», *Llengua & Literatura* 24 (2014): 87–109.

21 Fons Rafael Tasis i Marca de la Biblioteca d'Humanitats de la Universitat Autònoma de Barcelona.

22 Vegeu Odó Hurtado, «El xaronisme en el nostre teatre», *Pont Blau* 112 (abril 1962): 106–108. En aquest article, Hurtado lamentava que alguns escriptors catalans —com Xavier Regàs— caiguessin, a còpia d'adotzenar el lèxic, els personatges i les situacions, en «l'afany d'aconseguir un auditori primari en perjudici d'aquell, més culte, que podrien tenir».

23 Vegeu, a més de les crítiques aplegades a l'annex, Josep Mengual Català, «Una aproximació al teatre català a Mèxic», *Els Marges* 59 (des. 1997): 101–110, i també Hurtado, «El teatre inèdit d'Odó Hurtado», 85–86.

Nota sobre l'edició

El text que editem parteix de la còpia mecanografiada que es conserva a la Biblioteca Nacional de Catalunya (manuscrit 9.251), donatiu dels hereus de Trini Anglada (2011). Duu una dedicatòria autògrafa al director de l'obra: «A en Josep M. Camps que, a força de bona voluntat i talent, va aconseguir unes representacions admirables. Amb l'agraïment i la sincera amistat de l'autor.»²⁴ El mecanoscrit de 70 fulls es troba acuradament enquadernat amb altres documents adherits damunt de pàgines de cartolina negra (programes provisionals de l'estrena, programa de mà, retalls de premsa, fotografies de la representació, etcètera) en un volum de pell marró clar amb orla i daurats al llom.

Al revers dels fulls del text, hi ha indicacions o esbossos del director sobre la situació o el moviment dels actors a l'escenari, i també, més esporàdicament, sobre la luminotècnia i els elements d'escenografia. Així mateix, s'han conservat diverses quartilles manuscrites —potser del mateix director— sobre la presència o absència dels personatges en les escenes de l'obra i sobre el moviment dels actors en l'escenari (amb dos dibuixos esquemàtics), les actituds que han de subratllar els personatges en el primer acte, el paper crucial del telèfon en l'acte segon o, entre altres aspectes, els objectes escènics que apareixen en l'obra. Cal consignar, finalment, que també es conserven dues fotografies del moment en què els intèrprets saluden el públic al final de l'obra i una imatge dels espectadors —ben endiumenjats— de la platea del Trianón.

Malgrat les supressions o els canvis de paraules que hi ha en el text, segurament per atorgar-li més agilitat escènica i llevar-li èmfasi o reiteracions, hem respectat l'original mecanoscrit, perquè pensem que no són atribuïbles a l'autor, sinó més aviat al director. Hem introduït, això sí, una de les modi-

24 Sobre Josep Maria Camps, vegeu Mengual Català, «Una aproximació al teatre català a Mèxic», 109.

ficacions més importants que s'hi fa: el canvi del nom del personatge de «Josep», l'ajudant sinistre d'Eusebi, que, per congruència històrica, és substituït amb bon criteri pel de «Rafa».²⁵ Pel que fa als criteris d'edició, només hem regularitzat la puntuació, l'ús de majúscules i minúscules i l'ús de les cometes i la cursiva, i també hem corregit els errors tipogràfics i ortogràfics evidents, sense intervenir en el lèxic.

El curador

25 En una còpia de *Vendaval* que conserva Víctor Hurtado i Cuevas, també hi ha nombroses esmenes manuscrites —sobretot s'hi suprimeixen acotacions i s'hi fan retocs o addicions menors— que, sense que se sàpiga del cert de qui són, semblen anar en la mateixa direcció que les que trobem en l'exemplar de la Biblioteca Nacional de Catalunya. En l'acte tercer, ja hi apareix el nom canviat del personatge de «Rafa», tot i que en els *dramatis personae* encara hi digui «Josep». Ratllades, hi ha així mateix una versió en català de l'escena 1 i 5 d'aquest acte tercer, en què el personatge s'anomenava «Sánchez».

Vendaval

Drama en tres actes

Personatges per l'ordre en què surten a l'escena.

Roser	22 anys
Isabel	28 anys
Robert	37 anys
Teresina	25 anys
Eusebi	30 anys
Rafa	20 anys

A la llista de personatges, hi falta el més important. No hi és comprès, perquè no surt a les taules. És la Guerra Civil. Ella motiva i deforma les reaccions dels personatges. Està present en totes les escenes. Hi és en les paraules de tots. És ella qui, d'una gent senzilla, vulgar, com tothom, en fa personatges d'excepció. Figures de drama.

ACTE PRIMER

Sala luxosa d'una residència burgesa. Al costat d'una tauleta, dos o tres cadires o seients de braços; desentonant, al mig de l'escena, una màquina de cosir i, al costat, un cistell de roba. A una banda de la màquina, una estufa de petroli no gaire gran. La resta de la sala amb mobiliari convencional. Ha d'haver-hi un sofà. Quadres a les parets.

ESCENA I

Roser, després, Isabel

En aixecar-se el teló, són les darreres hores de la tarda. El gran balcó està tapat per cortinatges. La claror de les làmpades illumina discretament l'escena. La Roser seu en un dels seients del davant de la tauleta. Està cosint o sergint mitjons. L'estufa de petroli, encesa.

Entra Isabel. Ve del carrer amb abric posat, que es treurà i deixarà damunt del sofà durant les primeres paraules del diàleg.

ISABEL: Hola, Roser. Estic morta.

ROSER: He baixat a treballar aquí, per aprofitar l'estufa.

ISABEL: No puc més. *(Es deixa caure en un seient.)* La nit passada gairebé no he dormit amb les alertes i el soroll de les bombes.

ROSER: Sort que, aquesta vegada, han caigut lluny.

ISABEL: I que la nena és a Vallvidrera, amb els Montagut. I, ara, tota la tarda voltant en va. No he trobat res. Ni llard, ni patates. Com un favor i a sis pessetes, he aconseguit uns ous que vés a saber com seran. No han parlat per telèfon?

ROSER: No. En tota la tarda.

ISABEL: Em té intranquilla, en Robert. Va dir que vindria el dilluns i som dijous.

ROSER: No en facis cas. Se sap cuidar, en Robert. No haurà pogut venir.

ISABEL: Tu rai, que tens l'Anton aquí. Que ve cada nit a dormir a casa. Quan en Robert és a Barcelona, si bombardegen, estic tranquil·la, com si no ens poguéssim passar res, ni a mi, ni a la nena.

ROSER: Ahir, a l'hora de les bombes, hi havia a casa el coronel Ferrando i dos militars més. Jugaven al pòquer. Cada dia juguen més fort. L'Anton diu que tant se val, perquè els bitllets aviat no valdran res.

ISABEL: Potser té raó.

ROSER: Abans d'anar-se'n, parlaren una estona de la guerra i molt pessimistes. Després, l'Anton em digué que en Ferrando és un alarmista i que no m'hi amoïni. Però el veig molt preocupat, molt trist.

ISABEL: Què fareu, vosaltres?

ROSER: Quan la guerra s'acabi?

ISABEL: Sí.

ROSER: No ho sé. L'Anton no vol que n'hi parli. Diu que faig cas del que diuen els feixistes. I que això és minar la moral de la rereguarda... T'imagines... *(Amb sarcasme:)* Jo?... la moral de la rereguarda?

ISABEL: Vosaltres no teniu problemes. Sou casats als ulls de tothom.

ROSER: N'estàs segura?

ISABEL, *mirant-la somrient*: No?

ROSER: Que m'agrada que em deixis ser amiga teva, Isabel. Ho som, oi, molt amigues? Em sembla que és el millor que m'ha passat mai... ser amiga teva... com si ho haguéssim estat sempre!

ISABEL: És clar que som amigues! Per què ho deies, que no estàs segura d'estar casada?

ROSER: Quan vaig quedar embarassada, ens casà en Llimona. Vols dir que val?

ISABEL: És clar que val! Aleshores era jutge.

ROSER: A mi m'hauria agradat més un capellà, encara que anés de país i en una església, encara que estigués tancada... Però no vaig gosar a parlar-n'hi.

ISABEL: Ja vas fer bé.

ROSER: De totes maneres, tinc un paper. Un certificat. Si tot hagués anat bé i el tingués, un nen, m'ho sembaria més que el que tinc és un marit, i una casa, i una família. Però ara no n'acabo d'estar segura. El pis és incautat, el nen no hi ha estat i només em queda l'Anton, que mai no és a casa.

ISABEL: Però tens el teu pis i n'estàs encantada.

ROSER: Mai no ho havia somniat! Tu no ho pots entendre perquè hi has viscut sempre així. Aquest ha estat, sempre, el teu interior, des que et vas casar. I és teu, no és incautat.

ISABEL: Ara, el de dalt és com si fos teu.

ROSER: No és ben bé el mateix. Però, això sí, si un dia tinc de tornar-lo, el meu pis, ho podré tornar tot. Si un dia la senyora Romigosa torna, trobarà la casa tal com la deixà. Sense que hi falti res.

ISABEL: Per a mi, el dia que tornin les senyores Romigoses serà molt més difícil. Encara que es guanyés la guerra.

ROSER: Perquè, si és guanyés?

ISABEL: La pau voldrà dir la tornada de l'Eusebi i que rebrotin tots els seus parents i els meus... tots els que ara no gosen a dir-me res.

ROSER: Ui! La Teresina!, que és l'única que conec. Déu nos en guard. Si tots han de ser com ella!

ISABEL: Són pitjors. La meva cunyada m'estima. Sempre hem estat bones amigues. Sempre ha vingut a veure'm i jo he anat a casa d'ella.

ROSER: Perquè li dones llard i oli.

ISABEL: No, abans, al començament ja venia. No ho és interessada. Rondinant, però no ha deixat de venir. I ella, la germana de l'Eusebi, s'ha trobat aquí moltes vegades amb en Robert i ha fet com si no sabés res. Com si no se n'adonés.

ROSER: Què volies que fes?

ISABEL: Que fóra tot diferent, si perdiem!... Que serà diferent el dia que s'acabi la guerra! Em voldran prendre la Magda. S'atreviran a tot.

ROSER: En Robert no els deixarà. L'estima com si fos d'ell, la teva filla.

ISABEL: Però no ho és. És de l'Eusebi. L'únic remei serà fugir. Però, ho voldrà en Robert, si guanyem?

ROSER: No hi pensis. La guerra és perduda. Durarà més o menys, però no té remei.

ISABEL: Estàs minant la moral de la rereguarda?

ROSER: Ahir va caure Tarragona.

ISABEL: Si la guerra es perd... *(Pausa. La Isabel somriu vagament.)* En Robert ja m'ho ha dit. Anirem a França, amb la nena i, després, qui sap on... *(Una altra pausa.)* Em fa una illusió! Fins ara he viscut amb en Robert, però sense cap seguretat. Sóc feliç, com no hauria de ser-ho enmig de tantes calamitats, tanta misèria i tants morts. I no vull pensar en el que ho seré, si arribo a tenir-lo per a mi tota sola, sense tanta preocupació, sense que quan el vulgui retenir al meu costat em parli amb duresa, de l'obligació, de la guerra, dels morts. No vull pensar-hi.

ROSER: Pensa-hi, dona, pensa-hi. Ja s'acosta.

ISABEL: No hi vull pensar, perquè em fa por. La felicitat del present hi és, la visc, no la somnio. La felicitat del demà m'espanta... la trobo massa. Massa per a mi que potser no la mereixo.

ROSER: De felicitat, n'hi ha poca en la vida d'una dona. Es presenta a estones perdudes i quan passa has d'aprofitar-la. L'agafes i la vius, que massa aviat que s'acaba. I per què no mereixes ser feliç? De vegades em temo que rumies massa.

ISABEL: No puc evitar-ho. Quan penso que poden matar-lo, em dic que serà per culpa meva, perquè sóc una dona dolenta, que és feliç i no hauria de ser-ho, que és aquí i no hauria d'ésser-hi... que no sols m'he donat jo que no devia, sinó que li he donat, també, a més a més, la nena... que no és tota meva. I tinc por que vingui el càstig. Per ser massa feliç sense cap dret. Per viure amb ell, donant la cara, com si fos el meu marit... com si no en tingués un altre de marit davant de Déu.

ROSER: Ai, senyor! que et trobo complicada. Jo no en sóc tan de rebuscada. Amb això es veu que ets de casa bona. No ho has de ser així. Vés més al bulto, dona!

Truca el telèfon. L'Isabel es precipita a respondre.

ISABEL: Sí... sóc jo. I en Robert?... Ja sou a Barcelona, almenys?...

Sí, gràcies. *(Deixa el telèfon. Dirigint-se a la Roser:)* Ja és aquí. Ja ve.

La Roser deixa la roba que cosia. Es frega els ulls. S'aixeca. S'estira lleugerament i s'acosta a la taula en què hi ha un àlbum gruixut de fotografies.

ROSER: M'he tornat a mirar l'àlbum. De debò me'l regales? No et sabrà greu, després? *(Amb recança:)* Si me'l demanes, també te l'hauré de tornar...

ISABEL: No en tinguis por. Aquí dintre només hi ha la història que no compta.

ROSER, *fullejant l'àlbum:* En aquestes de la boda estàs molt bé. Se't veu ingènua... Ara ets més dona, més dura i tampoc no fa pas tants anys.

La Isabel s'acosta a la taula i, per damunt de l'espatlla de la Roser, es mira també l'àlbum.

ISABEL: Per què m'hi vaig casar amb l'Eusebi? Fins em creia que l'estimava i, si no hagués estat la guerra, potser m'hauria mort creient-ho... Llegir no serveix de res. Per aprendre, cal viure.

ROSER: Per què ho dius això?

ISABEL: Perquè jo llegia, i llegia en les novel·les, uns amors diferents, que eren alguna cosa més que viure i dormir amb l'Eusebi. Amors pels quals es lluitava i fins es moria. Amors... de novella, em deia jo. I m'era fàcil creure que la ficció era allò... potser només perquè, si podia ser veritat, el que era una ficció era el nostre d'amor, tan gris, tant sense il·lusió, tan avorrit, sense desig... sense esperar mai amb impaciència la tornada d'ell a casa.

ROSER, *mirant l'àlbum:* Era ben plantat l'Eusebi.

ISABEL: Sí. Potser sí. I treballador, i intelligent. Sempre em parlava de la fàbrica i del que guanyava. Aquests darrers

anys, abans de la guerra, sempre estava content. Tot li anava millor que mai. Treballaven el tercer torn i ho tenien tot venut.

ROSER: Però no en tenia prou. Mai no en tenien prou.

ISABEL: Si hi havia algú que no pensava en una guerra i que no havia de lluitar per a res, era ell. Ell i en Maurici, el marit de la Teresina. Per què la deuen haver fet la guerra? Què volien guanyar? Només tornar a tenir el que ja tenien, després d'haver-ho fet malbé? I ara, què deu fer, jugant a soldats, si haig de creure el que em diuen?

ROSER: Qui? La Teresina?

ISABEL: No, la Teresina mai no em diu res de l'Eusebi. No se'n deu saber avenir, el meu marit, de no tenir encara la fàbrica.

ROSER: Ni la dona, ni la filla.

ISABEL: Estic segura que ens enyora menys que la fàbrica.

ROSER: Ell t'estimava?

ISABEL: Suposo que sí. Si d'allò se'n pot dir estimar.

ROSER: No em sorprèn. És difícil viure a prop teu i no estimar-te.

ISABEL: El que és segur, i ara ho veig ben clar, és que jo no l'he estimat mai.

ROSER: Ja estimaves en Robert?

ISABEL: Déu nos en guard! Per a mi, en Robert no existia.

ROSER: No el veies?

ISABEL: Ara ell diu que m'ha estimat sempre i recorda petites coses, i m'ho crec... encara que no és veritat, però m'agrada que m'ho digui. Per a mi, en Robert començà el dia que va treure els de la FAI, que feien un registre en aquesta casa i s'emportà les tres monges que jo hi tenia amagades... És a dir, començà l'endemà, quan va tornar. I es quedà per a protegir-nos, a la Magda i a mi.

ROSER: Si l'Eusebi ja era fora...

ISABEL: Ja tenia carta d'ell des de París, preguntant per la fàbrica i qui era del comitè d'incautació. Volia els noms. Els noms de tots.

ROSER: I tu, beneita, els hi devies donar.

ISABEL: Sí. Ara no ho faria. Quan hi penso, tinc por per haver-ho fet, perquè, si un dia arriba a Barcelona a cops de canonada, es deurà venjar.

ROSER: Es preocuparà de venjar-se dels que li van prendre la fàbrica, abans que del que li ha pres la dona.

ISABEL: Encara que aquella la recuperi i aquesta no. Jo l'he conegut ara, l'Eusebi. Des de la guerra, que m'ha fet viure i pensar... A veure?... Deixa-me'l mirar altra vegada, com era, quan ens vam casar?

ROSER: Mira-te'l.

ISABEL, *es mira l'àlbum i el deixa damunt de la taula amb un gest despectiu*: Sí... Tal com ha estat sempre. L'home amb qui he dormit les primeres nits de casada. L'home que en cinc anys no va saber explicar-me què és estimar i s'accontentà, només, amb la poca cosa que ell m'havia ensenyat. Potser ell tampoc ho sabia, el que pot donar una dona que estima i es pensava que sempre i per tothom amor... era allò... *(Pausa.)* I em va fer la nena! Sembla mentida, oi?

ROSER: Què?

ISABEL: Que pugui ser!

ESCENA II

Les mateixes, Robert.

ROBERT, *en entrar*: Isabel!

Va vestit amb unes sabates altes, una camisa espitregada i una xamarra de cuir forrada de pell que surt pel coll i els punys. A la mànega, unes insígnies de coronel. Porta a la mà una gorra militar de campanya que llença damunt del sofà. Isabel s'aixeca i es llença als seus braços.

ISABEL: Robert!

La Roser s'aixeca i li allarga la mà, així que deixa de besar la Isabel. En Robert, somrient, reté la mà de la Roser entre les seves mentre canvien les primeres paraules.

ROSER: Me'n vaig.

ROBERT: No, dona, no, seu. Què fa l'Anton?

ROSER: Bé.

ROBERT, *adreçant-se a la Isabel*: I la nena?

ISABEL: És a Vallvidrera. Aquests dies no han deixat de bombardejar.

En Robert mou el cap sense respondre.

ISABEL: Per sort, ja ets aquí. M'has faltat més que mai.

ROSER: Et quedaràs uns dies? Hauries de demanar un permís. Se't veu cansat.

ROBERT: Ho estic.

ROSER: Doncs, queda't, o procura quedar-te.

ROBERT: No pot ser, Roser. Tot s'enfonsa. Cal ésser a tot arreu. Què t'ha dit l'Anton aquests dies?

ROSER: Que tot va bé. Però no cal que m'enganyi. Cada dia està més neguitós i al mateix temps més aixafat.

ROBERT: És veritat. Ja no cal que t'enganyi. Hem de fer encara un esforç, el darrer, per desesperat que sembli... Tot es desmorona.

ISABEL: No te'n tornis, Robert!

ROBERT: Penso que deurà ser la darrera vegada. No es pot deixar tot això d'una revolada. Hi ha massa xicots en perill. Hi ha massa vides a salvar. Si la retirada es fa amb un cert ordre, la catàstrofe no serà tan gran.

ISABEL: Catàstrofe! Mai no havies parlat així!

ROBERT: És per això que no puc quedar-me. No ha arribat encara l'hora de pensar només en nosaltres... en tu, en la Magda, en mi... Però és molt a la vora.

ROSER: L'Anton no vol que sigui dit. Parla-li.

ROBERT: No t'ho diu a tu. Pensa com jo. És a dir, com tothom que està assabentat.

ISABEL: Què tinc de fer jo?

ROBERT: Per ara, res. Esperar. Si me'n vaig, que me n'he d'anar, serà per pocs dies. Un parell de setmanes. Quan torni, ho decidirem. Penso que el millor serà que te'n vagis amb la

Magda cap a França. Jo, ja arribaré un dia o altre. Ara no tinc temps ni de buscar un cotxe que t'hi porti.

Mentre diu les darreres paraules, marca un número en el telèfon.

ROBERT: Coronel Ricard? Sóc jo, en Montoliu... ara mateix... He passat per casa per a dutxar-me. No. No en sabem res. Ni de la 17 ni de la 148... La 17?, a Salou, amb tot l'equip... copats, penso... Sense falta. Fins ara. (*Penja el telèfon. Isabel plora.*) No ploris, Isabel. Has de ser forta.

ISABEL: En seré, de forta. Però, si de tant en tant ploro... una mica, no vol dir que no ho sigui. Veus? (*S'aixuga els ulls.*) Ja no ploro.

ROBERT: He d'anar a la Comandància de seguida. Hi ha tantes coses a fer, sense medis, sense temps. Hi ha el Govern a fer sortir. Hem de tractar d'evitar el pànic i el desordre. I estalviar vides... Fins ara, enviar uns xicotets a morir era un drama. Ara, cada vegada és un crim. I cada vegada que el cometo, el cor se'm fa petit. És espantosa una guerra sense illusió, sense esperança! I voldria ser tu, Isabel, per a poder plorar. *L'agafa, amorós, per l'espatlla contra el seu costat.*

ROSER: I el pitjor és quan plou, com ahir. Amb sol, el fred sembla més passador.

ISABEL: Els soldats... Els soldats. Només penso en els soldats.

ROBERT: Només per ells hi torno.

ROSER: Adéu, Robert. Ara sí que me'n vaig. Procura dormir en un bon llit, almenys una nit.

ISABEL: Fins a demà.

ROBERT: Adéu, Roser, maca. I moltes gràcies per la companyia que fas a la Isabel, quan jo sóc fora.

ROSER: Me'n porto l'àlbum?

ISABEL: Sí, sí. Emporta-te'l.

Abans de sortir, la Roser fa un gest de salutació i afegeix maliciosa.

ROSER: Adéu. Que tingueu una bona nit.

ESCENA III

Isabel, Robert

ROBERT: Vine, Isabel. Vine al meu costat. Encara tinc deu minuts per a estar amb tu. Deu minuts d'estar sols! Tinc fam de tu, fam de la teva presència i de les teves paraules. Vine. No et fa fàstic un soldat de la llibertat, tan brut i tan derrotat?

ISABEL: Ets militar, ara? (*Senyala les insígnies de la mànega.*)

ROBERT: En Ricard m'ha fet coronel d'una batzegada. Vol que tingui autoritat. I tan bon punt vaig tenir això cosit, ja em tens fet un coronel. Ara, les coses van així, de de pressa... i d'olla.

S'asseuen al sofà molt junts l'un de l'altre.

ISABEL: Deu minuts. Com me'ls mesures, els minuts d'estar sols! Dies i dies sense veure't i, ara... deu minuts.

ROBERT: No et queixis. No perdem el temps en lamentacions que no porten a res. I mira, (*Ben decidit:*) si puc, tornaré aquest vespre. Ja sortiré a la matinada. (*Somrient:*) Dormirem plegats... quan fa... de la darrera vegada?

ISABEL: Quinze dies.

ROBERT: Portes el compte?

ISABEL: No m'agrada parlar d'això. Vindràs?

ROBERT: Encara que sigui desertant.

ISABEL: Tinc por, quan tu no ets al meu costat. I, si et tinc, encara que només siguin deu minuts, em sento la dona més valenta. Fixa't... si véns a dormir, seré valenta quatre o cinc dies seguits.

ROBERT: No cal que em donis un premi. Ja ho és prou, que m'estimis. Hi penso tant, en tu, aquí, tota sola, potser intranquilla, les nits que dormo en qualsevol jaç. No saps fins a quin punt ho trobo tot net i endreçat, en tornar. És com un somni. I total, tot és com sempre. Tu, la casa, la Roser... i sobretot tu, feta un pom de flors. (*La besa.*) Més bonica, més femenina encara, del que em diu el record,

quan l'insomni no em deixa i em revolco per uns llits dubtosos, amb flassades sense llençols...

ISABEL, *interrompent-lo*: Oh! Vine, vine aquesta nit! T'esperaré hores i hores si cal, però vine. Vine a saber una vegada més que t'estimo i com t'estimo! Sí, que vaig neta. Sí, que sóc bonica, perquè t'estimo. I em perfumaré. I el llit serà flonjo. I et semblarà que vius en un món normal, en el qual una dona enamorada pot dir que no en té prou, amb deu minuts d'home estimat en quinze dies.

ROBERT: T'estimo, Isabel... T'enyoro tant, quan no et tinc. Aixeca't. (*Ell ho fa i li allarga les dues mans alhora.*) Vés fins a la porta i torna. Et vull veure caminar, amb aquest gest de dona... dona. Aixeca't.

ISABEL, *rient*: Que ets boig... i com t'estimo! No em facis fer espectacle, ara. Besa'm.

ROBERT: No. Aixeca't. Fes-ho per mi. Només fins a la porta i tornar. Tens nom de reina, Isabel. I tens caminar de reina. Majestuós i sensual alhora. (*Lajuda a aixecar-se. La Isabel camina lentament fins a la porta. Es gira. Somriu. Torna, corrents, a llençar-se als seus braços. El besa. Mentre Isabel camina, ell diu.*)

ROBERT: És així com et somnio. Sempre. Caminant. Véns cap a mi. (*L'interromp el petó d'ella.*) Mai no hi ha res de pecaminós en els meus somnis. Només camines. Véns a trobar-me, airosa i lleugera i... de vegades dura, dura... no acabes d'arribar mai. I el millor del somni és que sé que vénis perquè vols, perquè m'estimes, perquè em vols.

ISABEL: I com! De vegades, penso que potser no t'ho dic prou. Que potser no ho saps encara prou bé. Sí, vull estar amb tu, vull tenir-te al meu costat, tant com pugui, sempre... sempre.

ROBERT: Quan la guerra s'acabi...

Ella l'interromp posant-li la mà al damunt dels llavis.

ISABEL: Calla! Calla!, estimat. No facis projectes. Per a mi, ara, no hi ha més futur que el d'aquesta nit. Aquest, l'entenc, és a prop i l'espero amb il·lusió. L'altre, el de debò... encara és massa lluny. Encara és allà on tot és fosc, on tot és boira.

ROBERT: No. És molt a prop també, perquè la guerra s'ha acabat. Tot aquest esforç ha estat inútil. Estem derrotats, però jo, si et tinc a tu, no me'n sento, de definitivament vençut. Trobarem un racó on viure feliços, on tornar a començar, sols. Tindrem una casa de la qual me n'aniré al matí per a tornar al vespre, amb la regularitat de l'home a qui la dona que estima li ha donat l'esmorzar, a qui no li han caigut al damunt drames, ni guerres, ni sang.

ISABEL: T'estimo...

ROBERT: Treballaré per tu i per la nena que anirà creixent i fent-se una dona com la seva mare. Això, que et deu semblar un impossible, que és allà... on encara ho veus tot fosc, és una cosa senzilla, de cada dia... no és altra cosa que la vida que porten milers i milers de parelles que s'estimen. És... i ens sembla mentida perquè ho hem oblidat, la pau, Isabel, la pau.

ISABEL: Robert!

ROBERT: Fugirem lluny. Amèrica, l'Àfrica... No ho sé. On estiguem sols i on ens fem amistats noves, que no preguntin, que no sàpiguen, que no ens obliguin a recordar.

ISABEL: On jo no tingui por. On pugui somniar coses banals. Somnis dels que no en desperti aterrida i suada. Oh, consciència, consciència meva, quan callaràs? Si un dia l'arribava a viure aquesta vida que deies, feta d'esmorzars i d'esperes segures de la tornada, l'oblidaré, la meva consciència. No es viu tranquil·la més que quan pots no adonar-te que hi ha una consciència a dintre teu.

ROBERT: Les nostres consciències estan abrumades per la guerra.

ISABEL: Aquesta nit passada, he somniat que pel carrer d'aquí al costat, baixaven milers i milers de capellans amb sotana i manteu, muntats en cavalls que tots eren blancs. Hi havia una claror sinistra, de matinada núvol. Devien ser molts, molts, devien arribar fins al Tibidabo. No podia veure'ls tots, però sabia que hi eren, en fileres i fileres inacabables, de cavalls. Jo no sabia si fugir o quedar-me. I els cavalls

blancs, amb els capellans de negre, avançaven a poc a poc, en unes fileres apretades que omplien tot el carrer de banda a banda. Cada capellà duia un trabuc i, de tant en tant, pel damunt de la remor de les potes dels cavalls, petaven els trets que disparaven per a matar gent, la poca gent que hi havia al carrer. I avançaven cap a mi, (*Es va posant histèrica.*) passant pel damunt dels morts. Res no els podia deturar, res no els havia de contenir. Venien cap on jo, arrapada d'esquena a la paret, esperava el cop de trabuc, perquè després, cavalls i capellans, capellans i cavalls, em passessin pel damunt.

ROBERT, *imperatiu*: Isabel! Calla!

ISABEL, *perduda l'exaltació*: Sí, Robert. (*Completament abatuda:*) Com vulguis!

ROBERT: No les somniaràs, Isabel meva, aquestes coses, quan viurem junts. Tindràs una casa amb jardí.

ISABEL, *que ha reaccionat*: I anirem al teatre.

ROBERT: Veurem créixer la Magda.

ISABEL, *illusionada*: I potser... per què no?, tindrem un fill nostre.

ROBERT: Un noi. Que tu criaràs i que tindrà tota la força de la raça que portes en tu.

ISABEL: I arreglaré el jardí... (*S'interromp en actitud d'escoltar.*) Han trucat?... (*Disgustada:*) No vull obrir.

ROBERT: Sí, nineta. S'han acabat els nostres deu miuts. S'han acabat per ara, esperant la nit en què si truquen, sí que podràs no obrir.

ISABEL: Haig d'anar-hi?

ROBERT: És clar que sí. Quina hora és?... Les vuit! Ens hem pres molt més dels deu minuts d'esbarjo. Estàs sola?

ISABEL: Sí.

ROBERT: Doncs, vés a obrir.

Isabel surt.

ESCENA IV

Isabel, Robert, Teresina

TERESINA, *que ve parlant i entra abans que Isabel, mirant cap endarrere*: ...i porta bigotis. No l'hauria conegut, pobre mossèn Llorens. Trobo que es comencen a veure cares conegudes, com si s'atreuissin a sortir, els que una creia que eren morts, com si... (*Veu en Robert i calla.*) Hola, Robert. (*Maliciosa i amb ganes de molestar:*) Em creia que els homes éreu al front.

ROBERT, *que no vol collir la intenció*: Acabo d'arribar i me n'entorno a la matinada. Què feu? Què saps del teu marit?

TERESINA: Res. És a França. Suposo que està bé.

ISABEL, *amb el propòsit de canviar de conversa*: Et fas difícil de veure, fa una temporada.

TERESINA: Em fa por sortir a aquestes hores amb els carrers a les fosques i, de dia, tens massa feina per a trobar alguna cosa per dur menjar a casa. Tot són cues i passar fred.

ISABEL: Et puc donar mitja dotzena d'ous, si et fan falta.

TERESINA: T'ho agrairé molt, Sabeleta, si no són massa cars.

ISABEL: Res, dona, ja ho trobarem.

TERESINA: Fa mesos que no n'han vist un, d'ou, a casa. (*Mirant intencionadament a Robert:*) No hi ha com tenir influència.

ROBERT: Els bombardejaments ho desorganitzen tot. Els pagesos no gosen a venir a la ciutat.

TERESINA: És fàcil treure's la culpa del damunt.

ROBERT, *condescendent, sense exaltar-se*: La culpa de què? Vam ser nosaltres els que ens vam sublevar? Som nosaltres els que hem demanat avions alemanys per a ensorrar cases i matar criatures? No en menjaves tants com volies, d'ous, abans?

TERESINA, *més atrevida*: I, gràcies a Déu, en tornaré a menjar aviat... Més aviat del que tu voldries.

ROBERT: Estàs més impertinent que altres vegades. (*S'aixeca de la cadira on s'havia assegut a cavall, sense perdre la*

calma.) I jo tinc massa feina per a perdre el temps barallant-me amb tu. Ja et veus les orelles, oi? Ja creus que no puc donar-te cap disgust?

TERESINA, *alarmada*: Què vols dir?

ISABEL: Deixa'l estar. Fa broma.

ROBERT: Això és el que ens perd. Tots en tenim una o altra, de Teresina a qui deixem que ens perdi el respecte, perquè no val la pena. Estic segur que, a l'altra banda, una actitud com la teva es pagaria molt cara. (*Molt sever:*) I no xistis que encara podria fer-ho.

TERESINA: No he dit pas res jo, pobra de mi. Què vols que hagi dit... Et juro que...

ISABEL, *interrompent-la*: No el coneixeràs mai, Teresina?... I tu, Robert, vés, vés... que, quan més aviat te'n vagis, més aviat tornaràs.

ROBERT: Adéu, Isabel. Et deixo amb la reacció. Adéu, Teresina... Uiii! (*Li fa un crit, acostant-li la cara.*)

En Robert se'n va cap a la porta. Isabel es mira a la Teresina. Dubta. Finalment es decideix.

ISABEL: Robert?... Te'n vas sense fer-me un petó? Vine. (*Es besen.*) Torna aviat. Miraré si et puc preparar un bon sopar, que prou falta que et fa.

ROBERT, *des de la porta*: Adéu.

ISABEL: Espera... Perdona'm, Teresina, l'acompanyo fins a la porta.

Surt Isabel amb en Robert. Queda una estona la Teresina sola a escena.

ESCENA V

Teresina, Isabel

Torna a entrar Isabel amb un paquet a la mà.

ISABEL: Té. Hi he posat, a més, mig litre d'oli.

TERESINA: Oh, Sabeleta... Moltes gràcies. Com t'ho podré pagar tot el que fas, per mi?

ISABEL: No t'hi amoïnis. No et faltará ocasió... i, al capdavant, tampoc no és tant. Tu faries el mateix per a mi, si poguessis.

TERESINA: Em sap greu haver disgustat en Robert.

ISABEL: No s'ha disgustat gens. Ja ni es deu recordar que al món siguis. Té massa coses al cap. Corre massa perills. *(Canviant de to:)* Com et deia, la nena és a Vallvidrera, a casa d'uns amics d'en Robert. Quan hi és, estic més tranquil·la.

TERESINA: És clar, fora de les bombes... No sé per què ho fan, això de bombardejar, si ja no cal. Estic segura que és cosa dels alemanys i dels italians. Ells no ho farien.

ISABEL: Ai, senyor! Mai no s'han estat de res! Què deies de mossèn Llorens?

TERESINA: Per això he vingut... Estem soles? *(Isabel respon amb el cap.)* Ja pots comprendre que no hauria vingut a aquestes hores, amb aquesta foscor que fa feredat, si no fos molt important. No em creia trobar en Robert.

ISABEL: Ja és fora. Digues, què et passa?

TERESINA: No és per mi. És per tu. He trobat mossèn Llorens i no l'hauria conegut de sec que està. Em va aturar pel carrer i avui ha vingut a casa. Això s'acaba, Sabeleta.

ISABEL: Espera't. No em diguis Sabeleta. Em crispa. La Sabeleta que jo era és morta. La matàreu entre tots. Diga'm Isabel, vols?

TERESINA: Quina importància pot tenir això ara? Tant se val. He vingut per parlar seriosament.

ISABEL: De què podem parlar tu i jo, que tingui importància? Vivim en dos mons diferents. No ens entendríem.

TERESINA, *mou el cap amb impaciència:* Mossèn Llorens és un sant home. Ja saps el que l'estimava l'Eusebi. Li he parlat de tu. Li agradaria veure't.

ISABEL: No estic per mossens Llorens.

TERESINA: M'ha dit que està disposat a parlar amb l'Eusebi. I ho farà. Però, hem vist plegats que cal que fugis, que us

amagueu tu i la Magda. És cosa de pocs dies fins que arribin els llibertadors. Mossèn Llorens t'amagarà on ell ha estat tots aquests anys.

ISABEL: A què ve tot aquest desvari? Qui et fa ficar en les meves coses?

TERESINA: Jo sé, perquè et conec prou, que no tens cap culpa... que has tingut por... o què se jo. Però que ets bona i ets la mateixa d'abans. Ara és el moment. L'Eusebi ho perdonarà tot. T'estima molt. Quan escriu, només parla de tu. Sé que ho sap tot, però mai no ha escrit una paraula més enllà de l'altra.

ISABEL: Per què me'n parles, de l'Eusebi, ara, quan fa dos anys que no me'n dius res?

TERESINA: Per una sola raó. Perquè aviat tornarà a ser aquí. Perquè d'aquí pocs dies el veuràs entrar per aquesta mateixa porta. Serà a Barcelona amb els primers i està impacient per tu i la nena.

ISABEL: No em perdonarà mai. Mai no m'ha escrit demanant que hi vagi. Mai no m'ha enviat a buscar.

TERESINA: Potser ha temut que no volguessis anar-hi. Però, guanyant, l'Eusebi sabrà ser magnànim.

ISABEL: No vull la seva magnanimitat.

TERESINA: Si demanes perdó. Si ara fuges i t'amagues... perquè en Robert és capaç de qualsevol maldat abans de donar-se per vençut.

ISABEL, *interrompent*: Ni he d'amagar-me, ni vull fugir.

TERESINA: No em creia trobar-te tan orgullosa, quan estàs a punt de perdre. Et porto per endavant el perdó de l'Eusebi. Esperava que em rebries amb paraules i llàgrimes d'agraïment.

ISABEL: On tens els ulls? A què ve tota aquesta comèdia? Que no ho has vist, encara, que visc amb en Robert perquè l'estimo, que ni fugiré ni m'amagaré d'ell, perquè és de l'Eusebi de qui he fugit per sempre?

TERESINA: Encara puc oblidar-les, aquestes paraules. Pensa que ets massa jove per a esguerrar la teva vida.

ISABEL: Si en sóc, de jove! Si ho sabessis, que encara no tinc tres anys! Que visc des que visc amb ell!

TERESINA: Pensa en la teva ànima, que es vol salvar. Pensa en l'Eusebi que et portà a l'altar. Pensa en la teva filla, que té un pare que la vol, com et vol a tu. A la innocent com a la culpable. I que ho perdonarà tot. Mossèn Llorens hi confia. Confia-hi tu, també.

ISABEL: I et creus que es pot fer així com així? Et creus que el que he fet, no ho he fet perquè estimo? Que puc llençar ara un home, per a tornar a prendre, sense estimar-lo al que vaig deixar fugir ahir?

TERESINA: Tu ets bona i saps quins són els deures d'una dona cristiana. Escolta a qui et parla de perdó. Pots tonar a ser com abans, no una perduda. Pots tornar a tenir el respecte de tothom. L'Eusebi t'empararà amb la seva autoritat de marit i amb el prestigi d'home important en l'alliberació...

ISABEL, *interrompent amb violència*: Teresina, no em parlis així... que t'escolto i no me'n sé avenir.

TERESINA, *sense fer cas de l'interrupció*: Un gest de penediment. Escolta'm a mi que t'estimo, que sempre t'he estimat. Quan arribi l'Eusebi no et farà cap pregunta. Serà com si tornés d'un viatge llarg. Tot, entén-ho bé, tot pot tornar a ser com sempre. Com era quan eres feliç en aquesta casa. Només se't demana obediència.

ISABEL: Com és possible, Teresina? Per a tu no ha passat res? Pots dir, sincerament: tot pot tornar a ser com era?

TERESINA: Per què no?

ISABEL: No t'has assabentat d'aquest furiós vendaval que tot s'ho ha emportat? No creus de veres que ho sóc, la d'abans?... La Sabeleta que tu estimaves?

TERESINA: Pots tornar a ser-ho.

ISABEL: No has vist enfonsar-se davant dels ulls mançanes de cases amb dones i criatures sota les runes? No has vist com homes honestos com l'Eusebi faltaven a les paraules d'honor i s'avesaven a traïr. No has viscut la fam i la denúncia i l'assassinat i la misèria?

TERESINA: És la guerra.

ISABEL: I no et sembla prou? Si no n'hi ha prou amb això per a canviar a una dona! Per a fer impossible que torni a ser mai més, la que era abans! Ja no crec en res! Ja no vull pensar en altra cosa que en mi mateixa.

TERESINA: És precisament el que et demano. El que has de fer.

ISABEL: Ja no viuen els compromisos anteriors. El passat s'ha enfonsat amb les cases i les vides. Només compta el present. I ja és molt, escolta'm bé, encara que no sé si em sabràs entendre. Ja és molt que, en fer el que vull, en pensar, a l'últim! en mi, tan sols en mi, pugui fer-ho sense altre mal que acabar amb una situació que es morí el dia que l'Eusebi em deixà. Que no em calgui matar, ni traïr, ni delatar... perquè... si hagués de fer-ho, no sé si recularia o no.

TERESINA: Pietat per a tu mateixa!

ISABEL: No en vull sentir a parlar de pietat en un món en què n'hi ha tan poca.

TERESINA: Caus en el pecat de l'orgull.

ISABEL: Vés. Vés. Corre a dir-li a mossèn Llorens que em deixi tranquil·la. Diga-li que estic contenta de saber que és viu i que tingui la sort de creure que tot pot tornar a ser com abans. La ingenuïtat no serà mai un pecat.

TERESINA, *confusa*: Et creus forta. Potser n'ets. No t'entenc. És la teva darrera paraula?

ISABEL: Sí.

TERESINA: No em deixes que torni a parlar-te? L'Eusebi no en sabrà res, d'aquesta lluita.

ISABEL: No. No vinguis. No et rebré.

TERESINA: No t'entenc. No t'entenc gens. Potser és veritat que no ets la d'abans. Ets una altra a la que jo no sé entendre. I no sé si em fas llàstima o no. Quina confusió!

ISABEL, *empenyent-la cap a la porta, amistosa*: Vés. Diga-li a mossèn Llorens, que si encara m'estima una mica, resi per mi, per la nova Isabel. I... ja ho veus... sóc una altra, però encara queda alguna cosa de l'antiga.

Teresina abaixa el cap pensativa i camina cap a la porta, quan està a punt de sortir la Isabel, veu el paquet damunt de la taula.

ISABEL, cridant-la: Teresina! Et deixes el paquet! Emporta-te'l.

TERESINA, confusa: (Torna endarrere i agafa el paquet.) Sí, gràcies. Gràcies... Isabel.

Teresina surt precipitadament. Isabel somriu amb amargor.

ACTE SEGON

El mateix decorat de l'acte anterior. És de dia. La claror entra per l'ample balcó que dóna al carrer. Ha desaparegut la màquina de cosir. L'estufa de petroli, apagada, està arraconada contra la paret.

ESCENA I

Isabel, Roser

Isabel, al telèfon. Parla amb Roser.

ISABEL: Sí, Roser... Ja has acabat? T'espero. Pots baixar ara mateix, si vols... Només faltaria que te n'anessis sense dir-me res. No... què vols que sàpiga? Ja no espero res. *(Isabel deixa el telèfon i s'asseu en una butaca. Està molt abatuda. Pausa llarga. Entra Roser. Isabel s'aixeca. Sense dir-se una paraula, s'abracen. Isabel plora.)*

ROSER: No ploris, Isabel. No perdís encara l'esperança.

ISABEL: Si abans de sortir el Govern, quan tenia totes les facilitats, no vam poder saber res, com vols que ara, que són aquí els altres, que ningú no m'ajuda, m'arribi cap notícia... Mai més no ho sabré. En Robert és mort.

ROSER: Potser va caure presoner. És molt estrany que ningú no en sabés res. Per això, el donaren per desaparegut.

ISABEL: No ho crec.

ROSER: Aquells dies eren d'una gran confusió. Ja saps el que et va dir l'Anton abans d'anar-se'n. No existia un front. Les patrulles d'ells es ficaven entre les nostres línies. Si el feren presoner, tractarà que no el reconguin. I un dia sabràs d'ell, si pot fugir o arribar a França. *(Isabel plora.)* No ploris. Confia. Si l'haguessin mort, ho sabríem segur, algú ho hauria vist.

ISABEL: Són amargues les esperances que es volen fer durar contra la certesa. L'esperança sense base ha de ser de durada curta o caus en la desesperació.

ROSER: No poden haver interceptat un avís?

ISABEL: No. M'estic aquí tot el dia. No em moc del costat d'aquest telèfon. No truca ningú que jo no ho sàpiga. I fa vuit dies que dura. I en fa cinc que l'Eusebi és aquí.

ROSER: I la Magda? En tot ahir no la vaig veure.

ISABEL: Se l'ha emportat la Teresina. L'Eusebi diu que a casa d'ella, a Sant Gervasi, té un jardí i està millor. De veritat... me l'han presa. I he deixat fer. Com els deixo fer en tot... en tot.

ROSER: No et desesperis.

ISABEL: Visc com una sonàmbula. Només pendent d'aquest telèfon, únic fil que em lliga al món i a la vida, amb un lligam tan feble que sento com es trenca.

ROSER: Jo no els hauria deixat que se l'emportessin, la Magda. No era millor que la tinguessis tu?

ISABEL: Per a mi, era l'únic consol.

ROSER: I doncs?

ISABEL: És millor així. Jo no la tinc. Però ella no em veu a mi en aquest estat. No em parla d'en Robert i sobretot no em fa preguntes de l'Eusebi... d'aquest pare que li ha sortit de sobte i de qui no es recordava haver sentit mai a parlar.

ROSER: Ja ho sabia ella que en Robert no és el seu pare.

ISABEL: Sí, mai no he volgut confusions. Sempre li ha dit, només: Robert. Però, parla'm de tu... te'n vas?

ROSER: Sí. Ara mateix. Ja ho tinc tot a fora. El meu germà s'ha emportat tot el meu i de l'Anton. Aviat deurà tornar la senyora Romigosa... que és ella la que ha guanyat.

ISABEL: Feliç tu, que pots refugiar-te prop de la teva mare.

ROSER: A esperar. Per quant de temps? A pensar en l'Anton amb la illusió que em farà anar amb ell. M'ho va jurar. Però França és molt lluny. I hi ha cada francesa!

ISABEL: L'Anton t'estima.

ROSER: No seria el primer a oblidar una dona que ha estimat... Què farà sol a França?

ISABEL: Si et crida, hi aniràs?

ROSER: Com el llamp. Passaré la muntanya a peu o arrossegant-me, perquè el meu lloc és al costat del meu marit i la meva felicitat també.

ISABEL: Quina sort que felicitat i deure puguin anar pel mateix camí... quina sort poder tenir encara il·lusions. Jo, ja...

ROSER, *interrompent-la*: No hi tornem, Isabel. (*Canviant de conversa:*) A dalt ho he deixat tot com una patena. Des que l'Anton se n'ha anat que no paro de fer dissabte.

ISABEL: Quina bona fe!

ROSER: No viuria tranquil·la, si la senyora Romigosa em pogués venir a reclamar. Prou coses que deurà trobar malament i escrostonades. Ahir, amb el meu germà, vam emblanquinar la cuina.

ISABEL: Què dius ara!

ROSER: Ja sé que són punts de més, però cada una és com és. Sé de moltes que, abans d'anar-se'n, l'han buidat, el pis incautat. Jo no hauria pogut fer-ho. (*S'interromp. Escolta amb atenció.*) No has sentit la porta de l'escala? I si fos l'Eusebi? No el vull veure. Em fa por.

ISABEL: Sí que deu ser ell, perquè no han trucat. Duia encara la clau de la porta a la butxaca. Per què has de tenir-li por?

ROSER: Tu no n'hi tens?

ISABEL: Jo és diferent. Sí, que me'n fa, de por. Em parla amb dolçor, com si no hagués passat res... Tal com em digué la Teresina aquell vespre, però el sento fred, em sembla capaç de tot.

ROSER: Em sembla, em sembla, que no el coneixes prou?

ISABEL: No. No és com abans. A l'Eusebi d'abans també se l'ha emportat el vendaval. El veig calculador, que no diu el que pensa. S'ha fet un pla i el segueix. Davant seu em sento miserable i culpable. Molt més que si hagués entrat a crits... més que si...

ROSER, *interrompent-la*: I... res?

ISABEL: Ni ho ha intentat. M'esborrona només de pensar-hi.

ROSER: Hi té dret. És el teu marit.

ISABEL: Quin espant! Potser és per això que em fa por. Perquè sempre penso que ho voldrà.

ROSER: Doncs, que n'has fet?

ISABEL: Dorm al quarto de la nena.

ROSER: Perquè... ell?

ISABEL: No ho sé. En arribar va anar, primer, a veure la Teresina. Aquí vingueren plegats... Calla. No el sents?

ROSER: No.

Totes dues escolten amb por. Pausa.

ISABEL: Deu haver anat cap al menjador.

ROSER: Potser no ha vingut sol.

ISABEL, *escoltant a prop de la porta*: Em sembla que sento a la Teresina. Com sempre. Ells dos ho decideixen tot. Jo no compto. No goso a dir res, però, tampoc no en tinc ganes. Estic aterrida.

ROSER: No pots estar sempre així, amb aquest terror. Vine amb mi a Vilaseca. Ara mateix. (*Amb neguit:*) Anem. Fuig, fugim. Ja li escriuràs, més endavant.

ISABEL: No puc. (*Assenyalant el telèfon:*) Tinc de quedar-me. Uns dies encara. Ja m'ho dic jo que no em queda cap esperança, però em quedo... a esperar que algú em digui, per aquest fil, que en Robert és viu i m'espera... o que el va veure morir. Per què serà, mal que vulgui, no la puc deixar del tot aquesta esperança que gairebé no hi és? Si m'allunyés d'aquest telèfon, em semblaria que jo el matava definitivament.

ROSER, *nerviosa*: Calla, no el sents?

ISABEL: No acabis de posar-me nerviosa. No puc més. (*Escoltant:*) Sí, ja el sento que trafiqueja per aquí dins.

ROSER: Adéu, Isabel. Pensa molt en mi. Me'n vaig.

ISABEL: No, queda't, que és l'últim dia. Queda't, per darrera vegada, una estona més. M'has fet tanta companyia. Demà, quan ja no hi siguis, em sentiré molt sola.

ROSER: Sí, sí. Però ja t'ho he dit. Em fa por.

ISABEL, *amb un esclat*: Per favor, deixa'l estar! No em torturis.
Si vol venir, que vingui.

Truca el telèfon. Isabel es precipita a agafar l'aparell.

ISABEL, *decencisada*: No. Aquí no és cap farmàcia. Aquí és el 74.428. *(A Roser, penjant el telèfon:)* Estava equivocat. Ja ho veus... sempre igual. Mai no és ell. Mai no ho serà, ell.

ROSER: Vine amb mi a Vilaseca.

ISABEL: No, deixa'm estar. No pot ser. El meu calvari no s'ha acabat, ni vull acabar-lo. El dia que el doni per acabat em moriré... o potser em moriré abans i s'haurà acabat el calvari.

ROSER: *(Fa un signe a la Isabel perquè calli. Mira, amb espant, cap a la porta. Amb veu baixa diu:)* Ara sí... calla.

ESCENA II

Roser, Isabel, Eusebi

Entra l'Eusebi. Va vestit amb pantalon de muntar gris fosc i la camisa blava de la Falange. Calça Leguis i porta al pit ple de medalles i insígnies.

EUSEBI: Hola. No sabia que tenies visites. *(Saluda a la Roser, molt atent i complimentós, amb una forta inclinació del cap.)*

ISABEL: És la senyora Viella, la de dalt. *(Presentant:)* Roser el...
(Vacil·lant:) L'Eusebi.

EUSEBI: Molt de gust, senyora. *(Li allarga la mà.)*

ROSER, *estrenyent-li la mà*: Molt de gust. He vingut a dir adéu a la Isabel. Aquest vespre me'n vaig.

EUSEBI: És el que m'han dit. Crec que no hauria d'anar-se'n.

ROSER: Què vol que faci aquí?

EUSEBI: Si vostè viu a dalt, no es podrà dir que el pis estigui buit.

ROSER: Oh, no. No. Me'n vaig. Ja ho tinc tot arreglat.

Durant el diàleg, la Isabel s'asseu en un braçal d'una butaca amb l'aire d'una total absència.

EUSEBI, *molt amable*: Com vulgui. Era un servei que volia demanar-li pel meu amic Romigosa.

ROSER, *ingènua i sincera*: No pot ser. Cregui que em sap molt de greu. Em fa massa por.

EUSEBI: Què? No ha de passar-li res. N'hi ha prou amb què sigui amiga de la meva senyora. Jo en responc.

ROSER: Vostè respon de vostè, ja m'ho penso. Però, i els altres?

EUSEBI: Quins altres?

ROSER: No ho sé... els altres. El senyor Romigosa... o vés a saber? Si qualsevol d'aquests homes armats que es veuen pels carrers s'entera que visc sola en un pis tan gran i incautat... francament, tinc por. M'estimo més anar-me'n. Si em fessin un disbarat, quan ja fóra fet... què em diria vostè, que ara en respon?

EUSEBI, *més sec, per evitar familiaritats*: Això és cosa meva. Sabeleta, per què no li demanes que es quedi?

ISABEL, *com despertant*: Qui?

EUSEBI: La teva amiga.

ISABEL, *com una autòmata*: No et vols quedar, Roser?

ROSER: No pot ser.

EUSEBI: I on va?

ROSER: No ho puc dir. Ni a la Isabel he volgut dir-ho, perquè si li pregunten no tingui de mentir en dir que no ho sap.

Sense adonar-se'n, l'Eusebi s'acosta al telèfon i la Isabel es precipita a posar-se entre ell i l'aparell.

EUSEBI: Com vostè vulgui, senyora. Amb el seu permís, les deixo parlant de les seves coses.

Es quadra militarment. Saluda inclinant-se i surt.

ROSER: Passi-ho bé, senyor Massaguer.

ESCENA III

Roser, Isabel

ROSER: No sembla tan terrible com pensava. Quina idea, també, demanar-me que em quedi. Ni que m'hagués gui-

llat. *(La Isabel sembla que desperti d'un somni.)* Ja has vist que no li he volgut dir on vaig? Només tu ho saps, per si vols venir. Sempre seràs ben rebuda.

ISABEL, *que, sortit l'Eusebi, sembla reincorporar-se a la vida:* Si cal, ho faré. Sé que m'ho dius de cor.

ROSER: Ara sí que me'n vaig. Només ha entrat per a fer-me fora.

ISABEL: Anem. T'acompanyo fins al replà.
Surten.

ESCENA IV

Eusebi, Isabel

Encara estan elles dues passant la porta, entra Eusebi, com si hagués estat esperant que la Roser se n'anés. S'acosta al balcó i queda mirant al carrer, entra Isabel sense veure a l'Eusebi. S'asseu en una butaca amb el mateix gest de lassitud que al començament de l'acte.

EUSEBI, *sense girar-se:* Isabel?

Isabel se sobressalta. Pensava estar sola.

ISABEL: Sí? No t'havia vist.

Pausa. Quan l'Eusebi comença a parlar, ho fa de cara al carrer amb el cap arrenyat contra el vidre. Parla molt lentament, amb molt de compte, insegur del terreny que trepitja. El parlatge de l'Eusebi ha de ser molt lent.

EUSEBI: Ja és fora?

ISABEL: Sí.

EUSEBI: Ja pots comprendre, que la rebuda que he tingut en tornar a casa, després de tants anys, no ha estat la que jo esperava, la que em creia tenir-hi dret.

Pausa, Isabel no respon.

EUSEBI, *girant-se i mirant a Isabel, però sense moure's de lloc:* Jo, per la meua part, també comprenc moltes coses. Sense moure't de Barcelona, influïda per la propaganda desfer-

mada i criminal de la Generalitat... ofesa i esgarriada per les bombes, no has pogut evolucionar. El canvi deu haver estat molt sobtat per a tu i potser em veus a mi, el teu marit, com un soldat vencedor que ve a exigir el premi de la victòria. No, Sabeleta. Vinc només a reprendre el meu lloc. El de pare i el de marit. *(Pausa. L'Eusebi segueix:)* He sofert molt. He viscut aquests anys de lluita i de renovació i he pogut entendre les raons de la guerra. He fet ofrena de la meua vida per a crear una Espanya nova... I he tingut la sort de sobreviure. M'ha ajudat molt pensar en tu i en la Magda. *(Pausa. Isabel no contesta. Persuasiu:)* Em sents? Sabeleta? M'escoltes?

Isabel tarda a respondre. Ho fa amb veu sorda.

ISABEL: Sí.

Pausa. L'Eusebi se separa del balcó i fa uns passos cap a la Isabel, que no es mou.

EUSEBI: Però la guerra està acabada. El moviment ja només em necessita per a la reconstrucció i em quedaré aquí, a casa, amb tu i la nena. Reprendré el treball a la fàbrica, que està desballestada. La reorganitzaré. Reprendré el meu lloc en la família, que està desmoralitzada. La refaré.

Isabel aixeca el cap i el mou en expressió de dubte. Fa un gest com si anés a parlar. L'Eusebi s'anticipa.

EUSEBI: No. Espera't, deixa'm parlar. Ja sé que ni una cosa ni l'altra són ràpides ni fàcils. Tindré paciència. Jesús ensenyà la doctrina del perdó. Com a home, sabré fer el que no he fet com a soldat. Sabré perdonar. Sabré oblidar.

Ara és ell qui espera que la Isabel parli. Aquesta ha tornat a la seva actitud d'abatiment.

EUSEBI: T'ho dic ara, que es pot dir que és la primera vegada que parlem tu i jo, en cinc dies que fa que sóc a casa. I t'ho dic perquè hi pensis. *(Solemne:)* Com el cabdill s'aboca generós sobre les ferides de la pàtria, jo m'abocaré sobre les teves amb amor. T'ajudaré a oblidar, també, un passat que no té cap grandesa... però, espero de tu l'esforç de correspondre a la meua actitud. Sóc l'amo aquí *(S'exalta.)*

i puc fer el que vull. Però ho faré a poc a poc. Mossèn Llorens m'aconsella. Aquest vespre vindrà a parlar amb tu. És l'apòstol del perdó i m'aconsella l'oblit. Ha trobat en mi una bona disposició, perquè sempre t'he estimat. No he tingut cap altra dona... I he de tornar-te a tenir, com abans. Parla aquest vespre amb mossèn Llorens. Escolta'l. Obeix-lo. És la primera ordre que donc... ja veus que és generosa i plena d'amor cristià.

ISABEL: Sí, Eusebi, escoltaré mossèn Llorens. Quina altra cosa puc fer?

EUSEBI: Meditar.

ISABEL: No estic en condicions de pensar massa. Tu ho has dit i no ho saps prou bé. El canvi ha estat massa brutal.

EUSEBI: Et tornaràs a habituar a la meva presència. Tornarem a ser marit i muller. I el dia que ho siguis... *(Isabel fa un lleu moviment de repulsió.)* No demà, ni demà passat. Dintre d'uns dies... Ja t'he dit que tindrè paciència. Aleshores, la Magda podrà tornar i plegats reconstruirem la família.

ISABEL: No em sembla possible, Eusebi. Encara no.

EUSEBI, *contrariat, fent un esforç per no exaltar-se*: No diguis paraules imprudents. Parla amb mossèn Llorens i pensa. Pensa i sospesa quins són els teus deures.

Isabel s'aixeca.

ISABEL: Ho faré. Però ara deixa'm. Tu has sofert. Jo encara pateixo. Tu parles d'un passat que jo encara visc... Si d'això se'n pot dir viure. No et puc respondre de res, ni de mi. M'has pres la nena. T'he deixat fer. Em parles bondadament, t'ho agraeixo. Però *(Es posa a plorar.)* per pietat, deixa'm estar sola. No puc més. *(Surt precipitadament, agafant-se el cap amb les mans.)*

ESCENA V

Eusebi, Teresina

Passat el primer moment de sorpresa, l'Eusebi obre la porta i crida cap a dintre, molt enèrgic, amb una actitud totalment diferent que fins ara.

EUSEBI: Teresina!

Surt Teresina.

TERESINA: Li has parlat?

EUSEBI: Vine. *(L'agafa d'una mà i amb violència la porta fins al mig de l'escena.)* Sí, li he parlat i no sé com m'he pogut contenir.

TERESINA: Una mica de paciència, home!

EUSEBI: És fàcil aconsellar paciència. El difícil és tenir-la i fer-la durar.

TERESINA: Vols o no vols conservar la Isabel, refer la família?

EUSEBI: Ja ni ho sé. He volgut seguir el teu consell, però no esperava trobar aquesta resistència. I fa cinc dies que dura. Són massa. Són molts.

TERESINA: La Isabel és bona. Acabarà per comprendre. Deixa-la uns dies més.

EUSEBI: Esperaria tot el que calgués, si veiés en ella un altre posat. Aquesta muda desesperació m'irrita. M'indigna. Què vol dir? Que en Robert és mort? Que l'ha deixada? Tant de bo fos mort!

TERESINA: Millor fóra que l'hagués abandonat i desillusionat.

EUSEBI: De cap manera. Ha de ser mort perquè jo em senti venjat. Si el que la té en aquest estat és un desengany, ja se'n pot anar al dimoni.

TERESINA: No t'exaltis.

EUSEBI: Com vols que no m'exalti, davant d'aquesta brutal indiferència, d'aquest posat de mort que camina?... Quan sé que és per un altre home que està així? Començo a creure que m'has donat un mal consell. Perdó, sí. Oblit, també. Hi estava d'acord, però aviat, ràpid. Enllestit de

pressa i no parlar-ne més. Recomençar de seguida, com a la fàbrica.

TERESINA: Els homes teniu poc tacte.

EUSEBI: Li hem pres la Magda. Un altre consell teu. Cap reacció.

TERESINA: Esbrava't, home, esbrava't amb mi. Això et permetrà tenir més paciència.

EUSEBI: Sí que m'esbravo amb tu, i què? No ets tu qui m'ha aconsellat tota aquesta moixiganga sentimental i ridícula? Quatre crits i quatre trompades en arribar. Això hauria estat més pràctic.

TERESINA: No ho sé.

EUSEBI: I ara, una vegada més pel teu consell li parlo. I què en trec? Es posa a plorar i fuig amb unes paraules descarades, impúdiques. No sé com no li he badat el cap.

TERESINA: Es pot saber què t'ha dit?

EUSEBI: Tant se val... No ha dit el seu nom, però ha tingut l'atreviment de parlar-me d'ell.

TERESINA: Si estàs disposat a perdonar, has de tenir comprensió. Així fas més gran i pur el teu sacrifici. La mateixa Isabel, demà, t'ho premiarà. Mossèn Llorens...

EUSEBI, *interrompent-la*: Quin altre aquest! Es veu que no és ell qui ha portat banyes tots aquests anys. Que no és amb la seva sang que ha de perdonar, sinó amb la meva.

TERESINA, *imperiosa*: Més respecte.

EUSEBI: Deixa'm estar. Sóc un soldat. He fet la guerra tres anys. Sóc viu de miracle i ja estic cansat de tantes històries. Sóc home d'acció. Molt diferent del que et pensaves trobar. Perdó? Tant com vulguis. Però un perdó de soldat, després d'un judici ràpid. Això és el que et vaig oferir per a la Sabela. Res més que això.

TERESINA: Ja et vaig advertir que ella era tossuda. També ha viscut. També ha sofert. Tampoc no és la d'abans.

EUSEBI: Doncs, que cuiti a canviar o no responc de mi. Deu creure que aquest home l'espera... i ha fugit com un conill... covard! Si amb ràbia, amb odi, m'he compromès, per la

Magda i per conveniència, a perdonar... que no m'ho faci tan difícil o...

TERESINA, *interrompent-lo*: No amenacis, Eusebi.

EUSEBI: Què vol dir que no amenaci? Li doncs tres dies més. Entesos? Què som avui? Dimarts? Doncs bé, dimecres, dijous, divendres. Si el dissabte estem com ara... la pelaré com a una rata sense cap remordiment.

TERESINA: Eusebi! Porta't i parla com un fill de l'Església.

EUSEBI: No t'ho prenguis així. Ho sóc, un fill respectuós de l'Església. Ara, amb molta més devoció que abans. Però he matat, ho sents?, sempre que ha calgut. I m'he vist a dos passes de la mort.

TERESINA: Això, no hauria de ser, per a tu, més que un ensenyament del camí que has de seguir per ser, tu també, perdonat.

EUSEBI: I quan queia un obús massa a prop, junt amb el senyal de la creu, brotaven els renecs, i al tirar una bomba de mà a la cara d'un infeliç que no m'havia fet res, et ben juro que no eren paraules d'amor cristià les que sortien dels meus llavis. (*Serenant-se:*) Però, val més que no ho sàpigues. Que no sigui jo qui t'ho digui.

TERESINA: No t'esvalotis. No perdís la calma. Pots fer el que vulguis. Pots donar l'experiència per acabada, el dissabte o ara mateix, però no parlis així. (*Se senya.*) No parlis més de matar al davant meu.

EUSEBI, *despreciatiu*: Com vulguis...

TERESINA: Amb la pau ha arribat l'hora de la penitència, per tot aquest mal desfermat de la guerra. I tu, com tots, tens l'ànima en perill, sinó segueixes la lliçó i el consell de la contrició.

EUSEBI, *contenint-se amb prou feines*: Doncs, què vols? Que gemegui com un ferit davant de la porta tancada de la cambra de la meva dona? Que demani dies i dies com una gràcia de caritat, allò a què tinc dret? Dret de marit i de soldat?

TERESINA: Ja en tinc prou de tant soldat. He tractat d'ajudar-te perquè ets el meu germà. Si hagués sabut que has deixat de ser un senyor, per ser només un soldat, hauria aconsellat a la Isabel que s'amagués, com devien amagar-se les dones dels pobles, en entrar-hi (*Despreciativa:*) soldats llibertadors com tu.

EUSEBI: Si creus ofendre'm, et diré que jo, com el cabdill, m'estimo més els soldats que morien al front, que els senyors que es quedaven a criticar en els cafès de Sant Sebastià. Els valors han canviat.

TERESINA: No m'interessa la teva política. En què quedem? Què penses fer amb la Isabel?

EUSEBI: Prou preguntes! Prou consells! Guarda'ls per la Sabeleta. D'ara en endavant faré el que em sembli. I et prego que no t'hi fiquis més. Torno a ser l'amo.

TERESINA: Tant de bo que no ho esguerris tot.

EUSEBI, *sec*: Més esguerrat del que està!

TERESINA: Encara hi series a temps.

EUSEBI: Li donc la darrera oportunitat amb la vinguda de mossèn Llorens. I esperaré fins a dissabte. Dissabte, dormirà al meu llit. I ara prou. Tinc massa feina per a no fer res més que ocupar-me d'una dona.

TERESINA, *amb sarcasme*: Encara que sigui la teva?

EUSEBI: Me'n vaig. Haig d'anar a la Comandància. Hi ha tantes coses a fer, sense temps, sense poder fer-les.

TERESINA, *amb un gest de revolta contra ella mateixa*: Surto amb tu. No tinc ganes de veure-la ara, a aquesta estúpida d'Isabel. Que plori i que s'arregli. Ja he fet prou jo, si ella no em vol escoltar. Ja m'he sacrificat massa. Tens el cotxe? M'acompanyes?

Surten plegats.

ESCENA VI

Queda l'escena buida una estona. Truca el telèfon tres o quatre vegades, entra Isabel corrent. Agafa l'aparell.

ISABEL: Sí?... Robert!!! Ets tu?... Tu!... Oh, Robert! Ja no ho creia possible... Sí, sola... *(Amb espant:)* No! Et poden conèixer... No, no, no, no! De cap manera... No vinguis, no ho vull... Tinc por... Que ets boig?... Sóc jo la que vinc de seguida, on ets? *(Esgarrifada:)* A la farmàcia del xamfrà?... Per què fas aquests disbarats? No saps el perill que corres?... Sí, tens raó, no té remei... Puja, corre... fuig d'aquesta farmàcia. Et poden conèixer...

Penja el telèfon. Queda una estona indecisa. Surt corrent. Torna Isabel tractant de tancar una maleta petita. Porta un vestit d'home al braç. Ho deixa tot damunt d'un moble.

ESCENA VII

Isabel, Robert

Entra Robert. Va vestit amb una gavardina sense cinturó. Porta el cap embenat, així com la mà esquerra. S'arrepinja en un bastó per a caminar.

ISABEL: Ferit?

Es llença als seus braços. Es besen.

ROBERT: Isabel! Isabel! No creia tornar-te a veure.

ISABEL: Oh! Robert. T'han fet molt mal? Estàs molt ferit?

ROBERT: Isabel, Isabel!

ISABEL: Anem. Aquí tens un vestit. Posa-te'l. Jo m'emporto aquesta maleta. De pressa. De seguida. Poden tornar. Fugim.

ROBERT: No pot ser, Isabel meva. On vols anar? Jo sol, puc tractar de fugir, potser puc salvar-me. Amb tu, no. A mi no em busquen, que altra feina tenen. Si algú pensa en mi, deu creure que sóc mort o que me n'he anat amb els altres.

No interesso a ningú, i això pot ser la meva sort. Si tu véns, ara, et buscaran i et trobaran.

ISABEL: Que ens trobin. Morirem plegats.

ROBERT: No vull parlar de morir, sinó de viure, de viure amb tu, Isabel, amb els teus petons i les teves carícies. T'estimo. Mira si t'estimo que ho he arriscat tot per a veure't encara una vegada més, per a omplir-me els ulls de tu. Per a dir-te que, sigui allà on sigui, sàpigues que t'espero, que et vull. I per fer-te aquest petó. (*Es besen.*)

ISABEL: No puc viure sense tu. L'Eusebi ha tornat.

ROBERT: Ja m'ho temia. (*Desalentat:*) No ho podem evitar. No et pots quedar en aquesta casa.

ISABEL: No vull viure amb ell.

ROBERT: Viuràs amb mi. Espera't. Confia. Però ara tu has d'anar-te'n d'aquí i jo he de fugir. Vaig com una bèstia acorralada. Sóc a casa d'uns amics a qui comprometo i tenen por. Aquesta nit tractaré d'escapar i d'arribar a França. Volia veure't abans, per preguntar-te: esperaràs que et cridi?

ISABEL: T'esperaré anys, anys... anys. Ara que sé que ets viu, torno a ser forta. Ara... que torno a viure.

ROBERT: No sé quan tardaré, setmanes o mesos. Però un dia t'arribarà un senyal. Vindrà algú a veure't amb unes ratlles de la meva lletra. Faràs el que et diguin sense preguntar res, sense por de res. Per estrany que et sembli on et portin, que ara ni jo sé on podrà ser.

ISABEL: A la fi del món aniré, quan tu em cridis.

ROBERT: Els nostres somnis encara es poden realitzar. Si tinc sort. Si tu ets valenta.

ISABEL: Per què no ara? De seguida?

ROBERT: T'estimo.

ISABEL: Fugim. No ens coneixeran.

ROBERT: No insisteixis en l'impossible.

ISABEL: He sentit a dir que les carreteres estan plenes de fugitius que tornen i tots s'assemblen, tots tenen l'aspecte de derrotats que tindrem tu i jo. Seré un altre bastó per a tu. No ens coneixeran.

ROBERT: Em faria illusió. Me'n moro de ganes, però seria corre a una mort segura.

ISABEL: És a ciutat que et poden conèixer i aquesta nit ja serem pel camí. Entre els arbres i les vinyes no n'hi ha, de delators.

ROBERT: Estic molt feble. No hauria tingut de llevar-me encara. Vaig caure molt ferit. Metralla per tot el cos. Em recolliren dessagnat.

ISABEL: Oh, pobre Robert meu. Sóc egoista i no he de ser-ho.

ROBERT: On he estat amagat des que em van ferir, on m'han atès i curat d'amagat i que, de seguida, va ser al darrere de les línies d'ells, volien que em quedés però m'hi he negat.

ISABEL: Perdona'm Robert. Sí, has de fugir sol, has de salvar-te perquè jo pugui seguir estimant-te.

ROBERT: Volia que sabessis que sóc viu. Em morfonia pensar que no sabies res de mi.

ISABEL: M'estimes, Robert! Amb això en tinc prou per a ser forta i valenta. Pots anar-te'n confiat. Jo me'n vaig ara amb la Roser a Vilaseca. M'ho ha ofert quan jo no podia acceptar per a esperar-te. Però ara tot ha canviat. Tot és nou. No estaré ni mitja hora més en aquesta casa on tots són enemics. (*S'espanta de cop.*) Però fuig, Robert. Què fem aquí com dos ximplers? Esperar que et trobin? Poden haver-te vist entrar. La mateixa portera et pot denunciar, si t'ha vist. Vés. Esperaré el teu senyal.

ROBERT: No. No m'ha vist ningú.

ISABEL: Posa't aquest vestit.

ROBERT: Tant se val el que porto. No puc perdre temps. Me'n vaig, però torna-m'ho a dir, Isabel, que m'estimes. Torna'm a dir que m'esperes, i estic segur que no m'agafaran.

ISABEL: Com pots dubtar-ne?

ROBERT: No en dubto, vull sentir-ho una vegada més.

ISABEL: Per què ho preguntes, si has canviat la meua manera de ser, de pensar, de creure? Si m'has fet tal com sóc, si m'has ensenyat a viure. Si sóc teva. Sí, Robert meu, t'esperaré i, si mai no em crides, em faré vella esperant-te,

perquè sempre creuré que em cridaràs, sempre... sempre, sense mai tenir un dubte.

ROBERT: Si no et crido, és que seré mort.

ISABEL: No moriràs, ara que portes la meva esperança.

ROBERT: Amb una illusió tan gran sóc invulnerable. No saps la força que trec d'aquesta abraçada. Com si la sang que he perdut me la donessis tu de la teva. T'estimo.

ISABEL: Tornem a la realitat. Vés. Necessitaràs tot el teu enginy, tota la força que et queda. Però jo també n'estic segura. Tornarem a trobar-nos, a ser feliços. Viurem...

ROBERT: Beneïda l'hora que m'he atrevit a venir! Beneïda per sempre perquè m'ha donat la força i sobretot la voluntat de vèncer i de viure que ja havia perdut.

ISABEL: Fug. Ara que torno a viure, torno a tenir por. Perquè ara torno a tenir una cosa que puc perdre. Ara torno a tenir esperança... Esperança de tu.

ROBERT: Sí. Me'n vaig. Jo també seré des d'ara més cautelós.

ISABEL: Cuida't. No facis imprudències.

ROBERT: Evitaré tots els perills. I ara, el d'aquí, on el corro jo i te'l faig corre a tu.

ISABEL: No hi pensis, en els meus, de perills, quan els teus són tan grans.

ROBERT: Ja no penso més que a poder salvar-me, per tu Isabel... perquè t'estimo.

Fa acció d'anar-se'n.

ISABEL: Pensa sempre en mi. Pensa que hem de tornar a trobar-nos per a començar plegats... sols, deies, te'n recordes?

ROBERT: Que te'n recordis tu i m'ho hakis dit em dóna confiança. Guanyarem, Isabel. Encara no n'estem, de vençuts, tu i jo, si ens estimem. I no ho serem... vençuts.

En Robert diu les darreres paraules, mentre surten tots dos al mateix temps, fortament abraçats.

ESCENA VIII

Isabel

L'escena queda buida. Una estona. Entra Isabel sola, obre el balcó, s'arrepénja a la barana. Pausa.

ISABEL, *tirant-se endarrere amb esglai*: No! No!... Robert!
(*Defallint:*) Per culpa meva, per culpa meva... per...
Cau desmaiada cap a dintre de la sala.

Teló

ACTE TERCER

El mateix decorat que en els actes anteriors. És de dia. L'Eusebi seu davant la tauleta, mirant uns papers. Dret al seu costat, en actitud massa familiar, en Rafa, que va vestit amb un sweater de color violent i una xamarra de cuiro molt gastada. Pantalons i botes de soldat.

ESCENA I

Eusebi, Rafa

EUSEBI: Llevarás estos papeles a la Comandancia cuando vaya yo. Hablas con el coronel De León y le dices que necesito relación de todo el algodón incautado en estos días. ¿Me entiendes? Irás conmigo. Tu conducirás.

RAFA, *amb poc respecte*: A la orden, mi comandante. (*Sembla que va a marxar, però es gira.*) No me gusta este trabajo. Quiero volver al frente. No me divierto, vaya. Yo no sirvo para asistente.

EUSEBI, *amb duresa*: ¡Qué sabes tú para lo que sirves! Estás aquí para protegerme, ¿entendidos? Y cuádrate cuando yo te hable.

RAFA, *quadrant-se de mala gana*: A la orden...

EUSEBI: Ahora vete a la cocina y espera a que te necesite.

RAFA: ¡Cocina! ¡Vaya cocina! No hay nada que comer...

EUSEBI: Arréglatelas para buscar comida.

RAFA: Esta ciudad es demasiado grande. Preferiría volver al frente.

EUSEBI, *formalitzant-se*: A callar y obedecer. Harás los trabajos que me convengan a mí, como hasta ahora y sin replicar. Tu sabes de donde te saqué. Al fin y al cabo, conmigo no te ha ido tan mal que digamos. Vete.

Rafa surt.

ESCENA II

Eusebi, Teresina

Eusebi queda mirant uns papers. Entra Teresina amb capell, que es treurà quan bé li sembli en el curs del diàleg.

TERESINA: Què vols, Eusebi? Per què m'has fet venir amb tanta pressa. No hi és, la Isabel?

EUSEBI: Sí. Deu estar tancada a la seva cambra. Com sempre.

TERESINA: Encara és aquí?

EUSEBI: Què vols dir?

TERESINA: Que se n'anirà.

EUSEBI: On vols que vagi?

TERESINA: Què sé jo? El que sí sé és que no es quedarà... com no em quedaria jo.

EUSEBI: No ho saps encara.

TERESINA, *esverada*: Què et penses que l'hi diré jo?... Per això m'has cridat? De cap manera.

EUSEBI: No cal. No cal que ho sàpiga. Ja se n'enterarà un dia o altre.

TERESINA: És que hi ha coses que no les pots demanar a ningú. Ni a una germana.

Pausa.

EUSEBI: Vull que tornis a parlar amb ella.

TERESINA: Altra vegada? Per què burxes encara? No veus que no té remei?

EUSEBI: Una darrera vegada. Fes-ho per mi.

TERESINA: Què vols que li digui que no li hagi dit i reedit? Què vols que li digui, ara que sé que en Robert és mort?

EUSEBI: Que n'hi parlaves fins ara, d'en Robert?

TERESINA: No. Però és diferent.

EUSEBI: Ja s'ho pensava ella, abans, que en Robert era mort. Tu m'ho havies dit.

TERESINA: No és el mateix. Ara, per a mi, és com si l'haguessis mort tu.

EUSEBI: No facis frases!

TERESINA: Ja et vaig dir ahir que no comptis més amb mi. Em fas por. És un plet que tens perdut. Per què aquest encegament a no voler-ho donar tot per acabat?

EUSEBI: És la meva dona.

TERESINA: Tu, ahir, vas acabar de perdre-la. Per sempre.

EUSEBI: No podia fer-hi res.

TERESINA: Ni vas intentar-ho. Una paraula teva potser hauria evitat l'irreparable.

EUSEBI: No ho creguis. Va ser jutjat. I no per mi. No vaig ser jo qui el condemnà, sinó un tribunal.

TERESINA: Hauries pogut salvar-lo de la mort. Demanar que l'indultessin.

EUSEBI: Tu, què saps d'aquestes coses? La justícia militar és ràpida i dura i ha de ser respectada. On aniríem, si no?

TERESINA: Et vas negar a intentar-ho, quan jo vaig demanar-t'ho. I vaig fer-ho perquè sabia que la Isabel no t'ho perdonarà mai.

EUSEBI: No siguis tossuda. Ja t'he dit que no hauria pogut fer-hi res. Que hauria estat inútil... I, si insisteixes, et diré que, si hagués pogut, tampoc no ho hauria fet.

TERESINA: Aquesta és la veritat. Quin fàstic! Per això, no has de comptar més amb mi. Què vols ara? Que parli amb aquesta infeliç, per a tornar a perdre el temps? No puc. És superior a les meves forces. I jo, també et diré que, si pogués, no ho faria. No vull torturar-la més. Deixa-la anar. Dóna-li la nena. Tampoc no anirà massa lluny. I demà ja la podràs tornar a tenir, si no a ella, a la nena.

EUSEBI: Em resisteixo a creure que no tingui remei. Vull intentar una darrera provatura.

TERESINA: Fes-la sol.

EUSEBI: No puc. Tinc por de trencar a les primeres paraules. No sé per on començar.

TERESINA: Hauries pogut començar no essent tan cruel, ni venjatiu.

L'Eusebi fa un gest amb el braç com descartant aquesta possibilitat.

EUSEBI: Ajuda'm per darrera vegada. Que no em pugui dir que no ho he intentat tot.

TERESINA: No em necessites per a res. I, a més, no entenc aquesta tossuderia. Si no és per força, no la tindràs mai més a la Isabel.

EUSEBI: Ja hi he pensat, a forçar-la.

TERESINA: Verge Santíssima!

EUSEBI: I és que ara que la veig i veig que potser no tornaré a tenir-la, l'estimo i la vull més que mai. La desitjo i em fa falta.

TERESINA: Per amor propi.

EUSEBI: Per amor.

TERESINA: No m'ho faràs creure.

EUSEBI: A mi també m'esvera la força d'aquesta atracció. És una dona desfeta com un rebrec. Moralment i físicament destrossada, però la vull. Vull tenir-la altra vegada en els meus braços, consolar-la, tornar-la a la vida. Que em miri amb afecte... que passem pel damunt d'aquests anys i d'aquest terrabastall per a viure l'assossegada vida d'abans.

TERESINA: Hi ha hagut la guerra, que ens ha capgirat a tots. Vols un impossible, almenys per ara.

EUSEBI: Quan la veig desmarxada, feta malbé, demacrada, em revolta a mi mateix sentir la fiblada del desig. Però és com és. Ho porto aquí dintre.

TERESINA: Ja és ben veritat que no ets l'Eusebi d'abans. Aquell hauria tingut el pudor de no parlar-me així. Encara puc ajudar-te menys, si el que sents és tan sols aquest desig innoble i baix. Si el teu és un problema de llit i de carn, no m'interessa. No he de ficar-m'hi.

EUSEBI: Vull la Sabeleta d'abans, dolça, amorosa, tendra.

TERESINA: Se l'ha emportat el vendaval. Ja no hi és aquesta dona que vols.

EUSEBI: Doncs, vull les runes que en queden.

TERESINA: Només per a satisfer un desig. Per a tenir-la una vegada. Per vanitat. Per apuntar-te un triomf, ja que, un cop l'hagis satisfet, aquest desig fastigós que et crema, et

tornarà el rencor i pensaràs en la venjança. Series l'home cruel i impassible d'ahir, que no escoltava les súplices ni les llàgrimes. La guerra t'ha fet inhumà.

EUSEBI: Només d'ell volia venjar-me.

TERESINA: Si la Isabel t'hagués rebut somrient, amb el propòsit de fer-se perdonar, d'enganyar-te dient que el que ha viscut aquests tres anys és un error lleuger i perdonable, a hores d'ara ja l'hauries castigat.

EUSEBI: Tu saps que no. Tot el nostre pla. El que tu aconsellares es basava en el meu desig de perdonar.

TERESINA: Ahir és quan et vaig endevinar, sota les teves paraules falses. Aquest amor d'ara, aquesta obsessió que t'ofega és amor propi befat. Veus menyspreada la teva falsa grandesa d'ànim i et dol que resulti inútil. No has perdonat.

EUSEBI: No em jutgis, que t'equivoques. Ajuda'm, que és el que et demano. L'estimo, la meva dona, i la vull. Vull que torni a ser-ho.

TERESINA: Ho he fet fins ara i seguiria fent-ho, però la teva fredor inhumana d'ahir em va fer massa mal.

EUSEBI: Et juro que només d'ell havia de venjar-me. No d'ella, que és la mare de la Magda.

TERESINA: No em facis riure. No facis comèdia.

EUSEBI: Fes-ho. Parla-li. T'ho demano de cor.

Interrompen el diàleg en entrar Isabel.

ESCENA III

Eusebi, Teresina, Isabel

Entra la Isabel. Va vestida de negre. Desmarxada. Amb els llavis sense pintar. Porta un diari estès a la mà. Es deixa caure en una butaca sense mirar el diari. Queda immòbil. No ha dit ni una paraula als altres dos. L'Eusebi s'aixeca. Amb un gest del cap assenyala, a la Teresina, la Isabel.

EUSEBI: Me'n vaig. Us he de deixar.

Des de la porta, amb una mímica expressiva, insisteix que la Teresina parli a la Isabel.

TERESINA: Cap on vas? Jo també he d'anar-me'n. Aniré amb tu.

L'Eusebi, amb mímica, indica que no se'n va. Que es queda.

EUSEBI: No tinc temps d'acompanyar-te enlloc. Torno aviat. Surt.

ESCENA IV

Teresina, Isabel, després Eusebi

La Teresina no sap per on començar. La Isabel segueix absent. Immòbil. Amb la vista fixa. Finalment, amb un esforç la Teresina es decideix.

TERESINA: He vingut a buscar-te, Isabel, per si vols venir a casa, a veure la Magda. Des que és amb mi que no l'has vist.

ISABEL: No te n'anaves?

TERESINA: No... Sí. Volia aprofitar el cotxe de l'Eusebi, però hauria vingut a buscar-te igualment. No t'animes a veure la nena?

ISABEL: Què fa?

TERESINA: Està bé. Juga. Pregunta sempre per tu.

ISABEL: Menja bé?

TERESINA: Sí. No et preocupis per ella. Està ben atesa. No vols veure-la.

ISABEL, *sense moure's, sense fer cap gest*: Sí. És clar.

TERESINA: Doncs vine, anem.

ISABEL: Ja ho sap l'Eusebi? *(Amb sarcasme)*: Tens permís?

TERESINA: No exageris. Ni tinc permís, ni deixo de tenir-ne. Ni cal tenir-lo. No t'ho ha prohibit pas d'anar a veure-la. Per què ets tan difícil, Isabel? Per què no et fas càrrec de la teva situació i la d'ell?

ISABEL, *amb fredor*: Per què no és aquí la Magda?

TERESINA: Només perquè a casa té un jardí on pot córrer, t'ho ha dit ell i t'ho he dit jo. Per què interpretes malament tot el que fa l'Eusebi? No ho veus, que t'estima i vol el teu bé?

ISABEL: Doncs, que em porti la nena.

TERESINA: No siguis tossuda. Què et proposes?

ISABEL: Et penses que ho sé?... Què més voldria... Esperar!

TERESINA: Què?

ISABEL: Tampoc no ho sé. Estic tan cansada...

TERESINA: Has de fer un esforç. Sigues amable amb l'Eusebi.
(*La Isabel arronsa les espatlles sense respondre.*) Demana-li que torni la nena, demana-li alguna cosa.

ISABEL, *interrompent*: Calla! Només puc demanar-n'hi una, de cosa. I no goso. I no penso en res més cada minut que passa. Li ho demano? No li ho demano? Puc fer-ho? He de fer-ho? Quina tortura, Déu meu, quina tortura!

TERESINA, *que comprèn que ha comès una imprudència*: Què? Et decideixes a venir a veure la Magda?

ISABEL: Ara he entrat aquí amb aquest sol propòsit. Parlar-n'hi. Tu hi eres. No he dit res.

TERESINA: Comprenc tant la teva situació! Sento per a tu més llàstima i més afecte que mai, creu-me. Voldria ajudar-te, consolar-te, acompanyar-te per sortir d'aquest carreró sense sortida.

ISABEL: Què li faran? Ho saps?

TERESINA: Què vols que sàpiga. Però és greu. Prepara't al pitjor.

ISABEL: Què vols dir?

TERESINA: No. No res. Tinc por.

ISABEL: Tu?

TERESINA: He resat per ell.

ISABEL, *suplicant*: Per què no li parles tu, a l'Eusebi?

TERESINA: No és cosa meva. No sabria com posar-m'hi.

ISABEL: Oh, fes-ho! Fes-ho! Per pietat! Fes-ho!

TERESINA: No voldrà fer res. Posa't en el seu lloc. Tothom ho sap. Pots demanar el que vulguis a l'Eusebi, però sense exagerar. És el marit ofès. Està bé que et perdoni, tot i que tu no ho estimes. És difícil que perdoni en Robert.

ISABEL, *amb veu sorda, sense mirar a la Teresina*: Faré el que vulgui.

TERESINA: No pot fer aquest paper davant dels altres. Encara que volgués. Hi ha l'orgull. L'amor propi ferit.

ISABEL, *amb una gran sobrietat*: No m'has entès? Tot el que ell vulgui.

TERESINA, *amb espant*: No. No em diguis això. Per favor. Ara no!

ISABEL: No és això el que volíeu?

TERESINA: No em facis tan dolenta. Perdona'm, Isabel. (*Es posa a plorar.*) Perdona'm.

ISABEL: Què és això? Què saps? Què et passa?

TERESINA: Res. No sé res. No sé res del que passa.

ISABEL: Sí. Digues. (*Insistent:*) M'amagues alguna cosa que deu ser espantosa. Digues!

TERESINA: No.

ISABEL: Sí, ara, després de tant demanar-t'ho, quan et dic que faré el que ell vulgui, que tornaré a ser la seva dona, si salva en Robert, et fas enrere... Què ha passat? Digues. (*Suplicant:*) T'ho demano per favor, pel que més vulguis. He de saber-ho. Sempre m'has estimat, sempre hem estat bones amigues. Tingues llàstima de mi... Ja sóc mig morta.

TERESINA: No em parlis així. No ho sóc dolenta, jo. No ho sóc. Perdona'm.

ISABEL: Què és el que et tinc de perdonar?

TERESINA: Tot. Que no hagi cregut en el teu amor per en Robert. Que hagi insistit. Que t'hagi pres la Magda.

ISABEL, *recula esgarriada*: Digues tota la veritat. L'han mort?

TERESINA: No. No ho sé.

ISABEL: Doncs, si encara hi ha una esperança, estic disposada a tot. Diga-li. Diga-li que tornaré a ser la seva dona. Ara. Ara mateix. Aquesta nit.

TERESINA: No, Isabel. No. No puc fer-ho. No puc.

ISABEL: Per què? Si amb això el vol salvar? He estat la dona de l'Eusebi, puc tonar a ser-ho, si em jura que...

TERESINA: Calla, Isabel, calla!

ISABEL: Li diré jo mateixa així que arribi. És el que volia dir-li quan he entrat aquí... i us he trobat plegats.

TERESINA: No. No ho facis, que seria capaç d'acceptar-ho. Déu meu, Déu meu! Per què poden passar aquestes coses? És el teu càstig per la maldat de la guerra?

ISABEL, *insistent*: És mort. Ho sé. Digue'm. (*L'agafa amb una mà a cada espatlla i la sacseja feblement.*) És mort?

TERESINA, *tombant el cap*: Sí. Perdona'ls.

ISABEL: Com ha estat? Dignes? Vull saber-ho. He de saber-ho.

TERESINA: Ahir l'afusellaren a Montjuïc.

ISABEL: (*Deixa caure les mans. Se separa de la Teresina i s'asseu en una butaca. Pausa.*) No m'has dit res que no sabés. Per a mi, és mort des del dia que l'agafaren.

TERESINA: Pobra Isabel!

La Teresina s'asseu en el braçal de la butaca i l'agafa amorosa per l'espatlla.

TERESINA: Vine amb mi a veure la Magda. Et distraurà.

ISABEL, *dura*: No.

TERESINA: Al seu costat trobaràs consol.

ISABEL: No en vull, de consol.

TERESINA: Plora, plora, Isabel.

ISABEL: No puc. Ja he plorat tant que no em queden llàgrimes. Les dec haver acabades. Prou que vindran altra vegada.

TERESINA: Resa. Resigna't.

ISABEL: Fa dies que n'estic, de resignada. Voldria morir, jo també. Hi he pensat massa en el que representa per a mi que en Robert no hi sigui. Que no hi sigui mai més.

TERESINA: Guerra cruel.

ISABEL: Viuré en el passat, en el record. Voldria no haver d'anar-me'n, d'aquestes parets, d'aquests mobles que em parlen d'ell.

TERESINA: Per què has d'anar-te'n? El teu lloc és al costat de la teva filla.

ISABEL: Tal com jo vull quedar-me, l'Eusebi no ho voldrà.

TERESINA: L'Eusebi t'estima i sabrà deixar passar el temps.

ISABEL: No em parlis d'ell, que faci el que vulgui. Deixa'm parlar-te d'en Robert. Vols? Deixa'm! (*Amb humilitat, suplicant:*) Només una mica. Com una almoïna, com una carícia. (*Desolada:*) No puc parlar-ne amb ningú.

TERESINA: No. Isabel. No en parlem. No facis més grossa la ferida. No et rebegis en el patir, que quan menys en parlis més fàcil et serà oblidar.

ISABEL: I qui t'ha dit que vull oblidar? Al revés. M'esgarrifa de pensar que pugui passar el temps i de mica en mica vagi pensant-hi menys.

TERESINA: És una llei fatal.

ISABEL: He arribat a pensar que potser és millor, per al record, que tot hagi acabat d'un cop. Potser s'hauria cansat de mi. La vida en comú mata l'amor. És per aquest camí que voldria trobar consol.

TERESINA: No hi ha res que duri sempre.

ISABEL: Jo ja he tingut els meus anys de viure. Què hi fa que hagin estat tan pocs, si han estat tan meravellosos.

TERESINA, *suaui, persuasiva*: Isabel, maca, no em parlis en aquesta forma. Aquests anys de plenitud ho han estat també de pecat.

ISABEL: No. No ho saps. No ho és mai pecat, que una dona estimi com he estimat i estimo jo. No pot ser-ho pecat donar-se del tot, sense demanar res, amb renunciament, sense altre estímulo que el de ser estimada. Ho sé segur... si hem estat fetes per estimar!

TERESINA: Damunt d'aquest estat d'esperit també han de passar-hi els anys. Tindràs temps de penedir-te i de salvar-te.

ISABEL: Penedir-me, de què? D'aquests tres anys que han estat tota la meua vida? Encara no en tinc trenta i és com si en tingués seixanta. No em ve d'aquí, tant se me'n dóna. He viscut. He estat estimada com totes voldrien ésser-ho. Tres anys! N'hi ha que en viuen vuitanta i no n'han viscut cap. No podia durar més. Hauria estat demanar massa. És per això, que en Robert ja no hi és.

TERESINA: Tu també has estat víctima de la guerra. El teu pudor ha caigut exactament com el noi Romigosa que morí a l'Ebre, sense entendre —als disset anys— que defensava i per què moria... Guerra odiosa.

ISABEL: Per a tu han estat anys de sofriment, per a mi de glòria.

TERESINA: Ets egoista.

ISABEL: Qui no ho és, quan estima? Oh, si pogués plorar! Sento el meu pit que s'omple, s'omple i em fa mal aquí (*S'agafa el coll amb les dues mans.*), i per a tot arreu i no pot esclatar. Si pogués plorar!

TERESINA: Plora, plora!

ISABEL: No puc. Més endavant, potser. Quan pugui pensar i no només sentir i patir, com ara.

TERESINA: Amb el temps. A poc a poc, en aquesta casa tornada a la calma i amb la Magda, t'aproparàs altra vegada a l'Eusebi.

ISABEL, *desanimada*: No. Sé que no. Sense necessitat de reflexionar-hi. Sé que no és possible. Puc quedar-me en aquesta casa, encara que no servirà de gran cosa, però cuidaré la Magda, com una minyona, si ell em deixa. Com un escarç. Ara que, per favor, (*S'anima i comença a exaltar-se.*) no torneu a parlar-me que sigui la dona de l'Eusebi!

TERESINA: Ara no, dona.

ISABEL: Ni ara, ni mai! Quan s'ha estimat amb el cor i els sentits, amb el seny i amb el cos, és impossible repetir-ho en el fingiment. Podria arribar a fingir l'estimació i retrobar un tracte aparentment afable, tot i que seria forçat, però, de l'acte de l'amor, no en puc fer una paròdia. Ningú no pot demanar-m'ho. Ningú no pot exigir-m'ho. (*Creix l'exaltació.*) Ho entens, veritat? Entra pels ulls, oi Teresina? Simular els gestos i les actituds de l'amor que has viscut tant de veres i amb tanta il·lusió... Quin fàstic! Mai! Oh, Robert, per què no hi ets?

TERESINA: Calma't, calma't! Ningú no te'n parla, d'això.

ISABEL: Me n'has parlat tu, me n'ha parlat l'Eusebi... (*Entra l'Eusebi, sense que el vegin i es queda junt a la porta, escol-*

tant.) I vull que ho sapigueu. Una dona que s'ha donat intensament, que sap ara el que no sabia que fos possible, que ha comprès, esperat i tingut tot el que pot donar l'exaltació de l'amor, té el dret de dir: no. Ha de tenir el dret de negar-se a fer malbé, ni que sigui el record dels instants en què ha estat feliç fins a la vora de morir. Tant si és casada com no. Tant si ha contret o no obligacions. I, si no el tinc, aquest dret, me'l prendré. Per anys que passin, no he de sentir sobre el meu cos altre pes que el del record, per sempre... per sempre!

EUSEBI, *interromp amb certa violència*: Sabeleta!

Les dues dones s'aixequen. Isabel, amb un gest d'espant, es refugia instintivament darrere de la Teresina.

TERESINA: Què fas aquí, escoltant? Has perdut el respecte a tot?

EUSEBI: Deixa estar! No és hora de lliçons d'urbanitat. És massa greu el que està en joc. He escoltat, sí, i el que he sentit és el més baix i més innoble que he sentit mai. (*S'acosta a les dues dones:*) És revoltant que tu ho escoltessis amb calma. (*Dirigint-se a la Isabel:*) I quant a tu...

TERESINA: Deixa-la. No sap el que es diu. No està en els seus cabals. Ho sap tot.

EUSEBI: Tu li ho has dit?

TERESINA: Sí. Val més així.

EUSEBI: Per què? Amb quin dret?

TERESINA: Perquè el que passi o deixi de passar sigui clar, que no es basi en un engany, ni en unes esperances falses.

EUSEBI, *a la Isabel*: Fins ara he demanat, he suplicat el que tenia dret a exigir. Ara, ni demano ni exigeixo. Ara sé com t'ha enfonsat en el llot aquest home, com t'ha deformat... i em fas fàstic. Ha destruït el teu pudor, ha fet de tu... una qualsevol.

ISABEL, *amb calma*: No sé què és el que has sentit, ficant-te a sorprendre la meva intimitat com un espia. Però sé que no hi ha res en el que sento i en el que he dit que et permeti insultar-me.

EUSEBI, *amb sarcasme*: No he volgut insultar-te, a tu. A ell només, que, per sort, ja ha pagat el mal que t'ha fet. Tu, em fas llàstima.

ISABEL: Llàstima i fàstic...

EUSEBI: Munyoc de carn que es vanta de no ser altra cosa... això és el que ha fet de tu un miserable sense creències.

TERESINA: És la guerra. La guerra que, junt amb la guerra de fora, cada un ha fet dintre seu, contra d'ell mateix i del que era abans. Dóna-li temps de reposar. Dóna-li temps de serenar-se i pensar. Temps per un acte de contrició. No tots hem estat prou forts per a guanyar-la, aquesta guerra interior i pròpia.

EUSEBI: És una filosofia fàcil, d'irresponsabilitat.

ISABEL: Gràcies, Teresina, però no cal. No cal que busqui una justificació. He dit el que sento i sé el que faré. Millor que se n'hagi assabentat d'una vegada.

EUSEBI: I et creus que ho consentiré?

ISABEL, *despectiva*: Això és un problema teu.

EUSEBI: Creus que podràs viure al meu costat, a la meva casa i dels meus diners? (*La Isabel arronsa les espatlles ostensiblement.*) Essent de portes enfora la meva dona? Portant un nom que no mereixes? Fruint d'una situació que primer has befat i ara escarneixes?

ISABEL: No hi ha cap d'aquestes coses que m'estimi. Només la Magda.

EUSEBI: No la tindràs. Cap jutge no te la darà.

TERESINA: No parlis de jutges. El matrimoni és indissoluble davant de Déu.

EUSEBI: No surtis amb estirabots, tu, ara. No hi ha res a disoldre quan tot s'ha fos i podrit en la disbauxa i el deshonor.

TERESINA: Doncs, què et proposes?

EUSEBI: Per què vols saber-ho, si jo no ho sé encara? (*Dirigint-se a la Isabel:*) Ara t'he conegut, ara et veig com ets. Per fora, una ruina. Per dintre, un farcell de porqueria.

ISABEL: I què més, Eusebi! Quina llàstima no tenir forces ni per a l'odi. Però ja em vindran.

EUSEBI, *sever, imperatiu, fred*: Ni amenaces ni actituds de dona superior.

ISABEL: Sí, que ho sóc una ruina, per fora i per dintre. Doncs, què et pensaves trobar? Vas triar el camí de l'odi i de la guerra. Has tornat a casa teva a sang i a foc per a buscar, què? La teva pàtria?... Jo?... Tal com estem... en runes, desfetes. I no tractis de despertar-les, perquè, si ho aconseguïx, que és una feina massa gran per a tu, segurament ho aconseguiràs per a un altre Robert.

EUSEBI, *amb una gran fredor, absolutament amo d'ell mateix*: Prou, he dit. De tu, no sé què en faré. De moment, et quedaràs aquí i, si jo vull i em plau, que no deuré voler-ho, perquè em fas més angúnia que goig, seràs meva com la prostituta que has acabat sent.

TERESINA: Eusebi!

EUSEBI: I demà ja decidiré. Sóc l'amo aquí. Ho enteneu?

ISABEL: Insensat!

EUSEBI: I tu, Teresina, aconsella-li que no faci la difícil... i recorda el que vaig anunciar-te no fa massa.

TERESINA, *suplicant*: No, Eusebi. Això, ni dir-ho!

ISABEL, *amb altaneria*: No sé què vas anunciar-li, i tant se me'n dóna. Però veig que, en la meva feblesa, trobaré la força que calgui per a menysprear-te.

TERESINA: No l'exasperis. I tu, Eusebi, no t'exaltis. Vés-te'n ara. Deixa'ns.

EUSEBI: Exaltar-me? No saps fins a quin punt de fredor puc arribar. Una fredor que, si poguessis tocar-la, t'esgarrifaria. La de l'home disposat a tot. Els membres cangrenats han d'amputar-se.

ISABEL: No el vull exasperar. Però em cal que, des d'avui, ho sàpiga tot ben clar. Et penses que no l'he endevinat, el desig bavós que t'ofega? Hi he passat pel damunt perquè jo, encara en sé tenir, de llàstima. Però no el satisfaràs mai, ho sents, mai.

EUSEBI, *més fred encara*: Si no aquest, puc satisfer-ne un altre que sento créixer fins a tapar-ho tot.

TERESINA: No, Eusebi! (*Es dirigeix a la Isabel. L'agafa d'un braç:*) Vés-te'n, Isabel, per pietat, no juguis amb la vida!

ISABEL, *sense fer cas de la Teresina, a l'Eusebi:* Perquè no t'he estimat mai. Perquè no he estat mai teva. Perquè només he estimat en Robert, que era generós i era noble, i que heu assassinat tots plegats.

EUSEBI: Isabel, mesura les teves paraules, que no responc de mi.

ISABEL: No et tinc por. Què em pots fer que em faci més mal del que he sofert?

EUSEBI: (*Camina a poc a poc cap a la porta. L'obre i crida:*)
Rafa!

TERESINA, *esgarrifada:* No, Eusebi. No davant meu, que hauré de maleir-te.

ESCENA V

Els mateixos i Rafa

EUSEBI, *a Rafa, assenyalant la Isabel:* Ya sabes lo que te dije.
Ha llegado la hora.

RAFA: (*Es dirigeix cap a la Isabel. L'agafa d'un braç sense violència:*) Vamos.

TERESINA, *es tira damunt d'en Rafa:* No!
En Rafa se'n desfà i ella cau en el silló.

RAFA, *a Eusebi:* ¿Dónde?

EUSEBI: Es igual. En cualquier cuneta.

RAFA, *a la Isabel, que està sorpresa i comença a comprendre:*
Vamos.

La porta uns passos cap a la porta. Isabel el deixa fer sense resistència.

ISABEL: (*S'atura en arribar a la porta. A l'Eusebi:*) Tu?... Oh, gràcies, gràcies. (*Somriu.*) Jo, tota sola, no hauria gosat mai.
Eusebi evita la mirada de la Isabel.

Teló ràpid

ANNEX

CRÍTQUES DE L'ESTRENA DE *VENDAVAL*

***Vendaval*, del autor catalán Odón Hurtado, por Ema Alonso**

El Consejo Directivo del Orfeó Català de la ciudad de México organizó durante la primera semana de septiembre una serie de representaciones del drama en tres actos *Vendaval*, de Odón Hurtado, que tuvo desarrollo en el Teatro Trianón, con la colaboración de la eminente actriz catalana Ema Alonso de Costa, retirada de la escena hace años y a la que afortunadamente vuelve de vez en vez.

Esta breve temporada de teatro catalán y en catalán tuvo la doble significación del estreno de un nuevo e interesante autor y de un fugaz retorno de una de las mejores actrices contemporáneas del teatro en catalán. Ema Alonso no ha perdido prestancia ni belleza, y su físico maduro es propicio ahora para la creación de personajes que se acercan al otoño de la vida, como la protagonista de *Vendaval*. Ema Alonso creó el atormentado personaje de una mujer honesta a la que la desintegración social que provocó la guerra en España la llevó a un trance de adulterio, hecho insólito en quien, de no haber sido por estos sucesos que afectaron a todos los sectores sociales, hubiera llevado una vida gris y alcanzado, tal vez, una muerte tranquila. Personaje para una gran actriz dramática que ella supo animar con su temperamento, con el calor de su voz perfectamente disciplinada y con la elocuencia de su gesto y de su ademán.

La guerra intestina española fue como un vendaval. De ahí el acertado título de la pieza de Hurtado. La acción empieza en Barcelona el año 1939, en plena guerra civil española, unas semanas antes de la caída de la ciudad en poder de las tropas de Franco. Isabel, esposa de un industrial que huyó de Barcelona al iniciarse la guerra civil, vive con Robert, personaje importante en el gobierno republicano, que tiene un cargo

de confianza en el ejército. Robert, que regresa del frente, en un breve viaje a la ciudad, explica a Isabel que la guerra está perdida para los republicanos y ambos formulan proyectos para lo porvenir, dispuestos a exiliarse y a vivir juntos en el extranjero. Entra en escena Teresina, hermana de Eusebio, el esposo de Isabel, y al quedar a solas con ésta, la conmina a que deje a Robert, se esconda y espere el regreso del esposo que ella sabe que está dispuesto a perdonarla. Isabel se exalta y manifiesta su propósito de no esperar el regreso de Eusebio y no dejar a Robert, a quien ama y con el cual está dispuesta a escapar al extranjero.

Al iniciarse el segundo acto la ciudad ha caído en poder de Franco, pero Isabel no ha podido realizar su proyectada fuga al extranjero, porque Robert ha desaparecido en el frente, sin que sepa nada de él.

Eusebio ha regresado y con la ayuda de su hermana Teresina trata de persuadir a su esposa para reanudar la vida en común. Isabel, desesperada por la falta de noticias de Robert, a quien cree muerto, se obstina en una actitud de resistencia. Aparece Robert herido. Está escondido y se propone tratar de llegar a la frontera francesa para mandar a buscar a Isabel cuando él esté a salvo. Isabel le jura dejar la casa de Eusebio y esperar su llamada en casa de una amiga. Al salir de la casa, Robert es detenido ante los ojos de Isabel que presencia su arresto.

En el tercer acto, Teresina recrimina a su hermano Eusebio por haber permitido que Robert sea fusilado. Ante el temor de que Isabel, que ignora el fusilamiento de su amante, acepte reanudar la vida en común con Eusebio para que le salve, Teresina le revela la verdad. Después de una escena de gran violencia entre Eusebio y su esposa, en la cual ésta le confiesa que no le quiere y le acusa de haber asesinado a Robert, Eusebio enfurecido manda a uno de sus guardaespaldas que la ejecute.

El propósito del drama de Hurtado es presentar el problema de la grave perturbación de la guerra civil en la fami-

lia dividida. Sin la guerra, Isabel hubiera sido toda su vida esposa fiel y madre intachable, y Eusebio hubiera visto transcurrir la suya dedicado al trabajo, consagrado a su mujer. La guerra es el verdadero protagonista de la obra, invisible y presente a la vez en todas las escenas. Hurtado logra crear un clima favorable a los sucesos que muestra al público y justificar las reacciones de Isabel, de Eusebio, de Teresina y aun de Robert. Los diálogos se escuchan tan naturales que, aun sin conocer la rica lengua catalana, se advierte que la obra está escrita con fluidez y soltura y, desde luego, construida con sencillez y lógica. Sería interesante verla representar en castellano.

El autor, Odón Hurtado, es abogado, industrial, natural de Barcelona y mexicano por naturalización. Además de haber escrito *Vendaval* es autor de *Unes quantes dones* ('Algunas mujeres'), cuentos, premio Narcís Oller en los Juegos Florales de la lengua catalana de 1954 (São Paulo); *L'Araceli Bru*, novela; premio Fastenrath en los Juegos Florales de la lengua catalana de 1957 (México, DF), y *Es té o no es té* ('Se tiene o no'), novela; finalista en el premio Joanot Martorell en Barcelona, 1957, que está en prensa en Barcelona para publicarse el próximo mes de octubre.

Armando de María y Campos, «*Vendaval*, del autor catalán Odón Hurtado, por Ema Alonso», *Novedades* [Méxic DF], 14 set. 1958, 4.

Odó Hurtado estrena el drama *Vendaval*

En poc temps, en molt poc temps, Odó Hurtado ha aconseguit un lloc destacat en la literatura catalana. Primer, en l'assaig, narracions, contes; després, en la novella, i ara, amb la seva primera obra escènica, en el teatre.

L'obra literària d'Odó Hurtado, en la qual exercita el seu agut esperit d'observació, la seva fina ironia i un sensual sentiment d'humanitat, començà amb una mena d'aquarelles, una mena d'impressions de pas, que es fixaven per la seva netedat de percepció i d'exposició i que ràpidament, a través de la seva producció ininterrompuda —com responnent a una incontenible aflluència temperamental— han anat adquirint gruix, qualitat i emoció. Una emoció que, al començament, semblava que l'autor volgués dissimular púdicament, com dubtant de la seva transcendència; però que en la mecànica de la seva producció s'ha anat justificant davant d'ell mateix, conquerint el seu propi respecte, la seva pròpia consideració, i ha vingut assolint una dignitat prou acusada per a sortir-se del cercle de les valors menyspreables, no en el sentit pejoratiu del mot, sinó en el concepte dels elements que a voltes, en la literatura, com en totes les arts, es poden eliminar no solament sense desmerèixer el motiu central, sinó donant-li, amb la supressió de matisos secundaris, un major relleu.

L'emoció sentimental ha entrat en l'obra d'Hurtado d'una manera decidida, valenta, afrontant el risc del ridícul, tan temible en el temperament català: amb resolució i amb coratge.

La seva obra *Vendaval*, estrenada el dia 4 de setembre, n'és el millor exemple. I porta en si una altra valentia: la de situar l'acció en l'ambient de la nostra guerra, de la qual, per haver-la perduda sembla que ens n'haguem d'avergonyar, quan, en realitat, els qui se n'han d'avergonyar són els qui la provocaren. Hurtado diu que aquest ambient és el que féu

d'una gent senzilla, personatges d'excepció; però els sentiments d'aquests personatges, per exaltats que es presentin, tenen un fons universal prou potent perquè l'autor els hagués pogut situar en un altre marc, si no hagués tingut el suficient coratge per afrontar aquella atmosfera densa i nerviosa de la guerra, el record de la qual, per còmoda inhibició, es vol evadir sovint.

No és aquesta primera i bella producció d'Odó Hurtado una obra belligerant. La nostra causa hi guanya per la seva objectivitat. Però aquesta objectivitat no vol dir fredor ni escepticisme; en els moments que escau, els judicis són formulats d'una manera contundent i categòrica.

Com en l'obra general d'Hurtado, de la qual hem fet esment en començar aquestes ratlles, en *Vendaval* l'acció s'inicia (primer acte) per una mena de dibuix —ja en podríem dir aiguafort— de l'ambient i de la situació moral i sentimental dels personatges, per a plantejar angoixosament el drama en l'acte segon i —conduint l'interès de l'espectador en un creixent perfectament teatral— donar-li tota la seva tràgica realitat en l'acte tercer. Si alguna falla haguéssim d'assenyalar en aquesta progressió expectant de l'acció dramàtica, seria potser en el comiat de Robert i Isabel, en el segon acte, excessivament llarg per a la tensió ja creada en l'espectador. Però, si hem de recordar que es tracta d'una primera obra de teatre, no podem deixar d'elogiar la seva reeixida concatenació.

Odó Hurtado ha creat uns personatges de carn i ossos que es mouen per les excitacions normals dels respectius sentiments. I àdhuc en la difícil figura central de la protagonista, la seva torbadora i abrandada passió, que podria topar amb els sentiments maternals d'una dona normal, es fa més amorosa i justificada per l'absència d'una filla que existeix però de la qual la mare no rep cap dolça compensació i a qui l'autor, molt experimentadament, ja té prou cura de no donar presència.

Aquesta figura central fou la que estigué a càrrec de la senyora Emma Alonso de Costa. Ella aconseguí mantenir des

del primer moment addicte el públic a l'actuació d'un personatge extraviat. Perquè hi posà tals dots d'humanitat, de sentiment i de tendresa, que el seu desvari s'imposà amb la suficient potència per a fer gravitar la vida dels restants personatges a l'entorn de la seva òrbita. Calia una gran actriu per a poder-ho obtenir.

Des d'angles diferents, les altres dues figures femenines —Roser i Teresina— representen els contactes de la realitat amb la folia. Un contacte suau, d'una dona comprensiva i feliç —enmig de la desventura ambiental— en la primera; molt ben interpretada, amb una ben graduada qualitat de matissos, per la senyora Rosa Maria A. de Carramiñana. I més dur, amb més temperament, més raonat i menys addicte —aquest contacte— en el personatge de Teresina, al qual donà vida la senyora Mercè E. d'Aguadé amb una naturalitat i realisme prou sàviament administrats per arribar a captar la simpatia de l'espectador envers una figura que es presenta més aviat cerebral, freda i hostil. Tenim entès que haurà estat aquesta la primera actuació pública de la senyora d'Aguadé en l'art dramàtic. En tot cas, cal reconèixer que, si alguns dels seus moviments, el dia de l'estrena, pogueren semblar lleugerament cohibits, demostrà posseir un temperament magníficament dotat i disciplinat.

Entre els actors, Xavier Massé donà al seu ingrat personatge un relleu preeminent. Les seves reaccions aparegueren mogudes per un nervi avesat a la lluita i a la crueltat implacable; i les seves violentes actituds imposades per l'autor amb la lògica dels fets, tingueren, en cada moment, el gest i l'expressió dels actes que són producte d'una incontrolable força interior, alimentada de victòries externes i d'íntimes desfetes.

Martí Rouret, en el paper de Robert, sabé donar a la passió de l'amant el doble sentit de responsabilitat, de les circumstàncies, en el primer acte, i de la seva defallença física, en l'acte segon; oscil·lació de situacions difícils d'interpretar sense reprimir el personatge. Sobretot, en contrast amb la resolució ardent de la protagonista.

Víctor Manuel Basurto, encarregat del personatge Rafa, molt ben enquadrat en la breu actuació del seu repulsiu paper. Hauria estat un mal actor si hagués inspirat simpatia.

La direcció de Josep M. Camps Regàs donà a l'obra l'ambient turmentós que requeria i el ritme trasbalsat de les situacions, movent els personatges amb una gran sobrietat. La millor direcció d'una obra realista és la que es produeix amb la suficient genialitat perquè no es noti. El públic ho sap i en aquesta ocasió ho sabé valorar merescudament.

D'excel·lent propietat i bon gust, conforme a les exigències de l'escena, el decorat d'Esteve Marco, creant el fons discret, sense estridències, d'una obra en la qual l'amor i la mort s'aparellen en una composició burgesa amb perfils de teatre clàssic.

Manuel Alcàntara Gusart, «Odó Hurtado estrena el drama *Vendaval*», *Pont Blau* [Mèxic DF] 71 (set. 1958): 314-316.

Vendaval

En situar l'acció de *Vendaval*¹ en la nostra guerra, Odó Hurtado no buscà simplement un ambient escaient per al joc de passions que es proposava dur a les taules, sense intenció que la guerra fos en si mateixa part del tema; tingué el propòsit deliberat que el seu drama fos un drama de guerra i precisament de la nostra guerra; i perquè a cap espectador no li'n quedés dubte, ja observà, en una nota al programa, que el personatge més important no surt a les taules... «És la guerra civil, que motiva i deforma les reaccions dels personatges. Està present en les paraules de tots. És la guerra qui, d'una gent senzilla, vulgar, com tothom, en fa personatges d'excepció, figures de drama.»

La majoria dels assistents a l'estrena van conèixer, al seu dia, aquell ambient d'incertesa i d'angoixa que viuen els personatges de *Vendaval* i, si no l'anècdota, que això és un cas particular, sí les contínues al·lusions al curs de la guerra en els seus últims dies evocaven records dolorosos i feien que el públic se situés fàcilment en un ambient familiar, ja llunyà en el temps, però sempre present en els sentiments i en la memòria.

L'acció de l'obra està ben travada. A més d'oferir un drama d'interès, aquest drama es desenrotlla d'una manera convincent, en uns límits humans, sense que l'afany d'impressionar el públic —fet i fet explicable en qualsevol autor teatral— faci caure l'anècdota, intensa en molts moments, en truculència innecessària. Tot hi és lògic, en *Vendaval*, excepte l'entrevista del tercer acte entre Isabel i Robert, inversemblant al lloc on té lloc. No és illògica l'entrevista, que és una escena clau de l'obra i és tota ella congruent amb l'acció: és illògic que es produeixi al pis on ja ha tornat el marit d'Isabel, l'oficial falan-

1 Drama estrenat el 4 de setembre de 1958 al Teatro Trianón, de Mèxic.

gista que pot sorprendre Robert, el coronel republicà. Però això no és ni una falla. L'autor i el director tenien una idea clara de la inversemblança del lloc de l'entrevista i per conveniència de mena tècnica van confiar en la comprensió del públic.

El fet que en les tres representacions que es van fer de *Vendaval* el públic es mantingués tensament interessat, des del començament a la fi, demostrà l'habilitat de l'autor en el diàleg i en l'enllaç de les escenes, perquè l'acció, per bé que sempre tensa, no té molt de moviment i la majoria de les escenes no tenen més que dos personatges; calia compensar la manca de moviment per tal que no decaigués l'interès dels espectadors, i hi és destrament compensada per la vivacitat del diàleg, pel dramatisme de les situacions, per la violència de les passions que manifesten alguns caràcters...

La protagonista, Isabel, requeria per a la seva interpretació reeixida una actriu de talent i de recursos, que sabés donar expressió als seus sentiments apassionats. Aqueixa actriu fou Emma Alonso de Costa, que recordà al públic les seves brillants actuacions a Catalunya. S'identificà amb el personatge i l'encarnà amb emoció; els canvis bruscos de l'apassionament amorós a la desesperació, de l'abatiment a la resignació i finalment a la il·lusió de l'alliberament per la perspectiva de la mort pròxima, foren manifestats per Emma Alonso amb el gest i l'entonació adequats a cada estat d'ànim.

Si la dificultat del paper d'Isabel estava en la violència dels seus sentiments, el de la Teresina estava en la fredor de caràcter del personatge, els diversos sentiments del qual cal exposar amb lleugers matisos, sense esclats. Es donà el cas que Mercè E. d'Aguadé, en la seva primera actuació teatral, tingués l'encert de matisar escaientment la seva interpretació. I Rosa Maria A. de Carramiñana encarnà amb naturalitat el personatge de Roser, d'una psicologia més senzilla que la de les altres dues dones.

Dels personatges masculins d'aquest drama, l'Eusebi, emprenedor, enèrgic, expeditiu, dur, fou interpretat molt

encertadament per Xavier Massé, actor d'origen francès, molt ben situat al teatre, el cinema i la televisió de Mèxic, a qui cal agrair la gentilesa amb què, cada vegada que se l'ha requerit a fer-ho, ha accedit a actuar en català, impulsat per l'afecte que la seva vinculació amb Catalunya li fa sentir per la nostra llengua. I en Robert, l'idealista, convertit en home d'armes per la força de les circumstàncies, va ser interpretat, també amb encert, per Martí Rouret, favorablement conegut pel públic català de Mèxic per les seves freqüents actuacions en el quadre escènic de l'Orfeó Català. I el sinistre Rafa, personatge secundari però peça indispensable en l'acció de *Vendaval*, fou encarnat per un actor modest, Miguel Ángel Basurto,* que sapigué donar un realisme convincent al seu paper repulsiu.

Cal remarcar l'excel·lent decorat d'Esteve Marco, que contribuï a donar a la representació l'ambient familiar que calia donar-li davant d'un públic català. I no fóra just deixar d'esmentar Ramon Palazon, qui ajudà amb la seva tasca pacient i entusiasta, encara que invisible, a la bona interpretació.

Una altra intervenció invisible, però més perceptible per al públic, fou la del director Josep M. Camps, que en donar als actors el to ajustat i tenir cura dels més petits [detalls] de la presentació, féu que la representació tingués l'equilibri i la naturalitat que escauen a una obra del tipus de *Vendaval*. L'exigència en el realisme de la presentació, volguda tant pels actors com pel director, va ser degudament apreciada pel públic, que es va interessar pel drama no com un *deure patriòtic*, sinó per la qualitat de l'obra i per l'excel·lència de la interpretació.

La bona acollida a les tres representacions d'aquest drama ha confirmat una vegada més les possibilitats de fer teatre català a Mèxic. El públic existeix i mostra el seu interès si se li ofereixen obres de qualitat presentades amb dignitat. És d'esperar que l'èxit d'Odó Hurtado en la seva primera aven-

* Nota del curador: Deu voler dir Víctor Manuel Basurto.

tura teatral, coincidint amb una crida de la Junta de l'Orfeó Català per a la recaptació de fons destinats a la construcció d'una sala de teatre, haurà estimulat els catalans de Mèxic a respondre favorablement, i amb la generositat necessària, a la crida.

«Vendaval», *Veu Catalana* [Mèxic DF] 4 (15 oct. 1958): 7, i 5 (15 nov. 1958): 7.

Teatre català a Mèxic

Després d'anys de dejuni de teatre català, l'estrena de *Vendaval* fou un gran esdeveniment per als catalans a Mèxic. Ja ho sabíem, però s'ha demostrat a bastament que res no justifica aquests espais tan llargs entre una funció i l'altra.

El públic omplenà el teatre Trianón en les tres representacions; s'evidencià que hi ha actrius i actors d'una gran qualitat i sabem que, d'obres de repertori i per estrenar, no en manquen pas. Doncs...?

Vendaval, drama en tres actes d'Odó Hurtado, té un valor bàsic: és ben escrit. Joan Oliver, en uns mots al començament de la seva adaptació lliure de George Bernard Shaw, *Pigmalió*, diu: «Entre nosaltres tothom ha oblidat, des d'un començament, que el teatre és sobretot literatura.» Odó Hurtado, doncs, no és com tothom: *Vendaval* és ben escrit, i encara té altres mèrits.

Vendaval és la guerra que ho enruna tot: passions desfermades, sentiments exaltats, odis ferotges. És una obra aspra, d'un realisme mig contingut que el fa més punyent encara i d'una gran preocupació per la teatralitat. És el primer drama d'Odó Hurtado i gairebé no s'endevina que sigui d'un autor novell, puix que hi ha grans encerts de concepció i de realització. No és l'èxit definitiu i el crític podria trobar-hi defectes, però *Vendaval* és sobradament reeixit per a estimular al seu autor a escriure altres obres; pot aconseguir l'èxit a què aspira. *Vendaval* és una bella prometença.

La interpretació de *Vendaval* fou magnífica, acurada, segura... En fer aquesta ressenya, és ben difícil de repartir els elogis, perquè tots se'ls mereixen. El crític —en aquest cas, ben modest— sent el deure d'ésser just, en la informació i, a més de judicar les actuacions, no pot oblidar l'esforç, l'entusiasme, la disciplina i la devoció de cadascun dels intèrprets per arribar al conjunt que aconseguiren, i, també, precisa

recordar-se de la responsabilitat que la categoria artística d'alguns d'ells, els imposa.

Emma Alonso de Costa féu una Isabel totalment reeixida; i no era gens fàcil. La gradació de la intensitat d'angoixa, de passió, de dubte i de seguretat del personatge, era ben difícil, puix que, en començar el primer acte, el problema plantejat a Isabel ja és terrible; però el talent artístic de la primera actriu del teatre català superà aquest obstacle sense esforç aparent i el drama anà creixent fins al cim del tercer acte. Bona dicció, justesa en el gest i una gran cura en tots els detalls. Emma Alonso de Costa creà una Isabel molt difícil de superar.

Xavier Massé s'ha fet un actor de debò; té una teatralitat natural que dona vida autèntica als seus personatges. L'Eusebi de *Vendaval*, desig, amor, amor propi, barrejats per conveniències socials i religioses, és un tipus complicat i contradictori, que Xavier Massé interpretà amb una seguretat i una espontaneïtat insuperables.

Rosa-Maria Alonso de Carramiñana, en la Roser, el personatge blanc, pur i simple de l'obra —la gota d'aigua de pluja que queia al fang— va estar molt bé, d'una ingenuïtat clara i escaient.

Mercè E. d'Aguadé, que debutava, ens donà una ben agra-dosa sorpresa; actuà amb una magnífica discreció que s'avenia justament i es confonia amb el caràcter de la seva Tere-sina.

Martí Rouret féu un Robert apassionat, amb la seva desimboltura natural.

La direcció de Josep M. Camps Regàs, molt acurada, encertada i intel·ligent, i el decorat d'Esteve Marco, perfecte, adient i de bon gust.

Tant de bo l'èxit de *Vendaval* recomenci les representacions de teatre català a Mèxic.

R., «Teatre català a Mèxic», *Ressorgiment* [Buenos Aires] 508 (nov. 1958): 8.188–8.189.